

In de Branding

natuurstudie | natuurbeleving | natuurbescherming

februari 2021 29e jaargang - nr. 1

Natuurvereniging Hollandse Delta
(een afdeling van de KNNV)

THEMA

Natuur en industrie

Uitgelicht: Dagvlinders op de Landtong
Natuur dichtbij: Flora van het Rotterdamse havengebied
En verder: windmolens, slechtvalken, het Groene Strand,
de waterscorpioen en de staafwants

Voorwoord

Afgelopen jaar was een bizar jaar. Wat hadden we graag ons 90-jarig jubileum gevierd en hoe anders is het gelopen. Het corona virus hield ons er in veel opzichten vanaf. Sommige leden zijn erg ziek geweest. Van de cursussen kon alleen de zoogdiercursus doorgang vinden. De meeste van onze onderzoeken gingen wel door, omdat deze meestal door een of twee personen konden worden uitgevoerd.

Nu het vaccin binnen handbereik is, kunnen we de hoop koesteren dat onze activiteiten weer op gang komen. Misschien zijn er in het tweede half jaar weer activiteiten mogelijk, voordien zullen vooral de onderzoeken haalbaar zijn. In de komende maanden gaan we wel experimenteren met digitale alternatieven, zoals een digitale lezing voor geïnteresseerden in bijen en hommels. Ook openden we ons eigen YouTube kanaal waardoor we stilaan filmpjes en andere bewegende beelden aan u kunnen gaan presenteren. Een prachtig filmpje van een roerdomp op Goeree is er al te bewonderen.

Vorig jaar veranderden we onze naam van Voorne in Hollandse Delta. In de praktijk van alle dag gaan we ons Natuurvereniging Hollandse Delta noemen, zodat onze herkenbaarheid beter zal worden. We blijven overigens gewoon een afdeling van de KNNV.

De naam Hollandse Delta sluit ook veel beter aan bij ons eigenlijke werkgebied en de bestuurlijke schaalvergroting die er op de Zuid-Hollandse Eilanden al enige tijd plaatsvindt. Bovendien zal er het komen-

de jaar een aanvraag bij het Rijk worden ingediend voor het Nationaal Park NL Delta, een gebied van de Biesbosch tot aan de Voordelta. Het is van evident belang dat er door de natuurbeschermingsorganisaties in dit gebied nauw wordt samengewerkt. Versnippering werkt averechts.

Een van de komende nummers van In de Branding zal gewijd zijn aan de natuur van Goeree-Overflakkee, vitaal onderdeel van deze Hollandse Delta. In deze editie treft u als voorproefje alvast een artikel aan van de hand van Rolf Roos over de kruisdisteloesterzwam van de Goereese dijken. Dit nummer is gewijd aan de natuur van industriegebieden zoals de Maasvlakte, een gebied waar we al langer actief zijn. Verschillende auteurs laten u de verrassende grote waarde van dit gebied zien. Nu er op de kop van de Maasvlakte een windpark van 22 mega windturbines is gepland, heeft dat het bestuur ertoe gebracht daar een kritische zienswijze over in te dienen. Ofschoon we het belang van windenergie onderkennen, bedreigt dit park enerzijds de broedpopulaties van Rode Lijst soorten als dwergstern en strandplevier en dreigt anderzijds de recreatie (vooral de kite-surfers) naar natuurgebieden te worden verplaatst. Dat mag niet gebeuren. Tot slot treft u in dit nummer voor het eerst een reportage aan van de hand van Renée Postma, voormalig journalist bij onder meer de NRC over duurzaamheidsvraagstukken en winnaar van de Bob den Uyl-prijs. Als de ontwikkelingen in natuur en landschap in de

Hollandse Delta daartoe aanleiding geven, gaat zij op reportage bij betrokken organisaties of personen. Dit keer sprak zij met Jan Putters van het Havenbedrijf van Rotterdam over de tegenstelling economie – natuurbeheer en met Garry Bakker, vogelexpert van Bureau Stadsnatuur Rotterdam over dit soort contrasten in het havengebied. Ik wens u veel leesplezier.

Theo Briggeman
voorzitter

In dit nummer

- 2 Voorwoord
- 1 Dagvlinders tellen tussen zeeschepen en industrie: de natuur van de Landtong.
- 4 Topjaar kruisdisteloesterzwam op Goereese dijken
- 5 Natuur en industrie
- 6 Slechtvalken in een industriële omgeving
- 8 De Flora van het Rotterdamse havengebied
- 12 Radaronderzoek: Windturbines op de Tweede Maasvlakte
- 14 De nieuwe loten aan de stam.
- 15 Soort van het van het jaar: de huiswaluw
- 16 Extra aandacht voor biodiversiteit op het Groene Strand
- 19 Activiteiten
- 19 Van en over de werkgroepen
- 19 Nieuws van de Vogelwerkgroep
- 20 Natuur & Beleid
- 20 Activiteitenkalender

Ja, ik ontvang
een proefnummer
cadeau!

Zuid-Hollands Landschap

Iedereen kan wel wat Zuid-Hollands Landschap gebruiken.

Om inspiratie op te doen of zich te verwonderen. Wilt u kennis maken met natuurnieuws of routes in de mooie gebieden die de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap beschermt. Vraag dan een gratis proefnummer aan.

Het proefnummer mag vrijblijvend en zonder verplichtingen worden gestuurd aan:

Voornaam	☐ m ☐ v
Achternaam	
Adres	
Postcode	
Woonplaats	

Stuur deze bon naar: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap, t.a.v. de Beschermersadministratie, Antwoordnummer 10202, 2600 WB Delft of ga naar www.zhl.nl/proefnummer

Dagvlinders tellen tussen zeeschepen en industrie: de natuur van de Landtong.

Door: Wim van Vliet

Inleiding

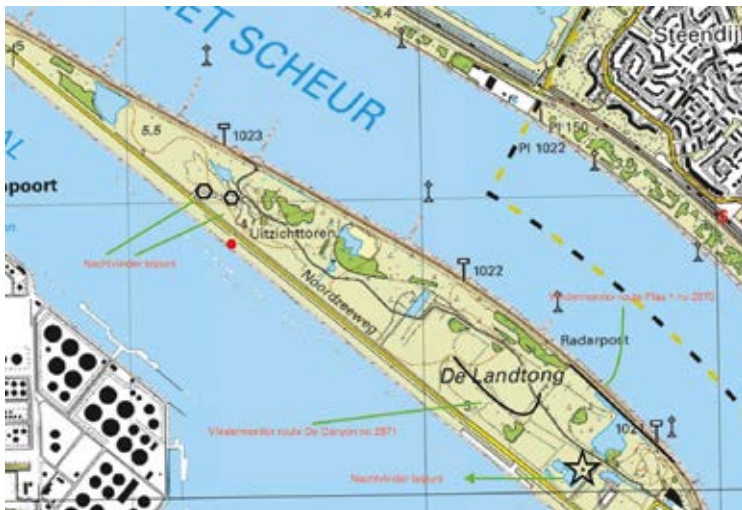
De Landtong Rozenburg (gemeente Rotterdam) is een gebied dat gelegen is tussen het Calandkanaal en de Nieuwe Waterweg/Het Scheur. Welbeschouwd vormt het een groene natuurlijke parel, verscholen tussen havens en industrie. De landtong heeft grote natuurwaarden en is in beheer geweest bij diverse beheerders. Tot 1 januari 2019 was het beheer in handen van Staatsbosbeheer. Daarna heeft de gemeente Rotterdam het beheer overgenomen.

Gebiedsbeschrijving

De Landtong is ontstaan rond 1960 als bijproduct van het graven van het Calandkanaal en de aanliggende havens. De door mensen gemaakte, hooggelegen vlakke van gronddepots, heeft zich hier in enkele tientallen jaren spontaan ontwikkeld tot een ruig duinachtig landschap van 60 hectare groot. Doordat hier altijd heel terughoudend beheer heeft plaatsgevonden, hebben natuurlijke processen een hoofdrol gespeeld. Denk aan processen als langzame ontzilting, spontane begroeiing, neerslag en verdamping. Onderzoek van de Vogelwerkgroep en de Plantenwerkgroep van de KNNV in 2020 laat zien dat het gebied een verrassend rijke biodiversiteit kent. In dit artikel ga ik nader in op de waarde die de Landtong heeft voor dagvlinders.

In de jaren voor 2016 zijn er door de KNNV dagvlinderinventarisaties uitgevoerd door Wim Prins, Ria Mellegers en Jan den Exter. De Landtong staat bekend als een van de rijkste vlindergebieden, na het Voornes Duin. Deze inventarisatieroutes werden onder andere gesloten doordat veel paden met duindoorn en wilde braam overgroeid raakten.

Medio 2019 opende ik in samenwerking met het Meetnet Vlinders van de Vlinderstichting twee nieuwe monitoringsroutes op de Begrazingsweide van de Landtong, Plas 1 en de Canyon genaamd. De ligging van de beide routes is op het bijgaande kaartje aangegeven.

Vlinderoute Landtong Begrazingsweide

Monitoren of inventariseren

Er is een duidelijk verschil tussen monitoren en inventariseren van vlinders. Inventarisaties worden uitgevoerd (vaak op verzoek van een gebiedsbeheerder) door alle geziene vlinders op een vaste route gedurende 6 á 7 keer per seizoen te tellen. Mede naar aanleiding van de resultaten van die inventarisaties wordt soms het beheer van terreinen aangepast.

Monitoring van vlinders gaat in overleg met het Meetnet Vlinders van de Vlinderstichting. In principe is het de bedoeling een terrein in de periode april – september 26 weken achter elkaar te bezoeken. Uiteindelijk gaan de resultaten samen met uitkomsten van vele andere monitoringstrajecten naar het Centraal Bureau van de Statistiek, waardoor landelijk bekend wordt hoe het met de vlinderstand in heel Nederland is gesteld.

Ook bij monitoring blijft men natuurlijk gewoon soorten onderscheiden en tellen, maar de voorschriften zijn veel uitgebreider dan bij inventarisaties. Voorafgaande aan het tellen zelf worden er routes vastgesteld en digitaal vastgelegd op een plattegrond.

De KNNV voert in 2020 in de Hollandse Delta zowel monitoringsonderzoeken als inventarisaties uit. Daarmee ontstaat door de tijd heen een gedegen beeld van de ontwikkelingen van een terrein maar ook van de wijze waarop afzonderlijke soorten zich in de Delta ontwikkelen. Ook dat kan bijdragen aan het nemen van beheer- en beleidsbeslissingen.

In het geval op de Landtong gaat het om twee routes op verschillende locaties van elk 200 meter. Die afstand wordt onderverdeeld in stukken van 50 meter. De routes ontvangen een registratienummer en worden vastgelegd in een persoonlijk account bij de Vlinderstichting. Die routes worden gedurende de periode april – september maar liefst iedere week geteld. De resultaten worden na de uitvoering direct in het account ingevoerd. Steeds het totaal

aantal vlinders per soort op elke deelsectie van 50 meter. De monitoring kan zelfs nog uitgebreid worden door het aantal bloeiende nectarplanten per sectie vast te leggen. Er zijn voorschriften over de voorwaarden wanneer je mag/moet tellen. Over de tijdsperiode tussen tellingen op de dag en bij bepaalde weersomstandigheden bijvoorbeeld.

Het account waar je de resultaten invoert, reageert ook automatisch. Bijvoorbeeld als je buiten de tijdsperiode hebt geteld omdat je het tussen 10 en 17 uur te heet qua weer vond om te tellen. Het programma geeft dan een bericht "buiten de tijdregels".

Soms word je gecorrigeerd omdat je een vlinder zou hebben gezien buiten zijn eigen vliegperiode in het jaar.

Mij overkwam het een keer dat ik op een sectie van 50 meter in totaal 55 bruine blauwtjes had gezien. Het programma reageerde: of ik me niet vergist had in het aantal!

Tijdens het waarnemen wordt ook wat extra's gevraagd. Je noteert de vlinders niet in je directe omgeving, maar op je route stel je je een kubus voor je, van 2,5x2,5x2,5m. Na het noteren van alle vlinders in dat bereik verplaatst je je weer 2,5m en begint opnieuw.

Met het voorgaande heb ik alleen maar geprobeerd de verschillen aan te geven tussen monitoring en inventariseren. Moeilijk is het zeker niet, het vraagt alleen wat extra aandacht.

Op de Landtong heb ik ook een groot voordeel. Als de concentratie op het onderzoek even overbelast wordt, is er afleiding genoeg. Er is altijd in de omgeving wel wat te zien aan bijzondere industriële objecten of voorbijvarende schepen.

Persoonlijk vind ik monitoring ook een groot voordeel hebben. Door het directe contact met de Vlinderstichting ben je er zeker van dat die waarnemingen in landelijke grafieken en statistieken worden gebruikt.

Wanneer je alleen voor het beheer in een gebied inventariseert, is het uiteindelijk aan de beheerder van het gebied of de uitkom-

Voorbeeld van een vlinderoute

sten van het onderzoek worden gebruikt. In 2020 heb ik een aantal monitoringssessies uitgebreid met een algemene inventarisatie. Tijdens de wandeling naar, tussen en terug van de twee monitoringstroken, zijn ook de aanwezige vlinders op de hele wandelroute als inventarisatie geteld.

De getelde monitoringroutes

Zo'n 23 bezoeken in een telseizoen biedt ook andere voordelen. Je leert het gebied nog beter kennen. Je begrijpt wat de begraazingsdruk voor invloed heeft op sommige bloeiende planten. Je ziet met eigen ogen welke bloemen de grote grazers wel of niet

eten. Duidelijk waren ook de temperatuurverschillen, droogte en het gevolg daarvan te zien op de twee verschillende telstroken. Route 2870 langs een lang koud blijvende Zeedijk in het voorjaar. De luwe 2871 route in de Canyon, een diep gelegen vallei met eromheen gronddepots waardoor er een warme zuidhelling is gevormd. Duidelijk werd daardoor het verschil in het aantal waargenomen vlinders. Je leert waarom veel zandoogjes in een grasomgeving worden gezien en minder op plekken met veel bloemen.

Ook leer je veel over de vliegperiode van de verschillende soorten. Kortom, zo was het

in coronatijd, alléén in de natuur, een voor mij leuke en nuttige tijdsbesteding.

Begrazing door Schotse Hooglanders

De resultaten van de tellingen nader bekeken

Tussen 2007 en 2016 leverden de tellingen per route de volgende resultaten op:

jaar	atalanta	bont zandoogje	boomblauwtje	bruin blauwtje	bruin zandoogje	citroenvlinder	dagpauwoog	distelvlinder	geelsprietdikkopje	gehakelde aurelia	groot dikkopje	groot koolwtje	hooibeestje	icarusblauwtje	klein geaderd witje	klein koolwtje	kleine vos	kleine vuurvlinder	koevinkje	landkaartje	oranje luzernevlinder	oranje zandoogje	zwartsprietdikkopje	totaal
2007	63	192	1	33	342	1	16	3	0	1	6	13	143	45	86	84	3	0	1	1	0	146	26	1206
2008	16	126	0	16	475	0	5	0	0	1	2	9	90	88	87	56	1	0	1	2	0	230	48	1253
2009	12	160	0	13	429	0	15	119	0	4	0	3	81	288	64	193	1	10	0	12	5	339	37	1785
2010	89	48	0	10	710	0	15	5	0	5	1	23	199	134	74	312	10	5	1	5	0	259	9	1914
2011	32	129	2	59	631	0	8	3	1	6	1	7	53	70	100	244	7	6	1	3	0	148	3	1514
2012	30	121	1	10	1080	0	11	1	0	6	0	7	46	65	79	98	22	7	0	7	0	155	47	1793
totaal	242	776	4	141	3667	1	70	131	1	23	10	62	612	690	490	987	44	28	4	30	5	1277	170	9465

Resultaten inventarisatie Landtong 2007-2012

jaar	atalanta	bont zandoogje	boomblauwtje	bruin blauwtje	bruin zandoogje	citroenvlinder	dagpauwoog	distelvlinder	gehakelde aurelia	groot koolwtje	heivlinder	hooibeestje	icarusblauwtje	klein geaderd witje	klein koolwtje	kleine vos	kleine vuurvlinder	landkaartje	oranje luzernevlinder	oranje zandoogje	zwartsprietdikkopje	totaal
2013	2	0	14	0	1451	3	3	0	0	1	17	71	572	13	106	7	0	0	12	70	6	2348
2014	5	10	0	2	147	0	0	0	1	0	0	42	190	38	98	2	1	1	1	18	3	559
2015	1	0	0	1	33	0	2	1	0	1	0	37	40	16	59	0	0	0	0	12	1	204
2016	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	1	5	0	0	0	0	0	0	9
totaal	8	10	14	3	1631	3	5	2	1	2	17	151	803	68	268	9	1	1	13	100	10	3120

Resultaten inventarisatie Paardewei 2013-2016

Als we de tellingen uit de jaren tussen 2007 en 2016 vergelijken met die van 2020 (zie hierna) valt allereerst op dat er op de Landtong een paar soorten zijn verdwenen. In 2013 werden er nog 17 exemplaren van de heivlinder op de Landtong waargenomen, nadien is de soort niet meer gespot. Dat geldt ook voor Voorne-Putten, waar deze soort in dezelfde periode helemaal verdween. Ook het landkaartje verdween van de Landtong, hetgeen op Voorne-Putten niet het geval is. Landelijk gesproken heeft het landkaartje het de laatste jaren moeilijk. Dat geldt nog niet voor Voorne-Putten, waar de soort het in 2020 goed deed.

Op de monitoringroutes van de Landtong zijn er in 2020 in totaal 17 dagvlindersoorten waargenomen, in de jaren 2007-2016 waren dat er nog 19. Daaronder bevinden zich net als in de vorige telperiodes nog twee Rode Lijst soorten, het oranje zandoogje en het bruin blauwtje. Beide soorten hebben het dit jaar goed gedaan. Dat was ook het geval op Voorne-Putten. Het bruin blauwtje kende in heel Nederland een goed jaar, wat vooral te maken heeft met het feit dat deze soort prima op droge plaatsen gedijt. Het bruin blauwtje is bovendien in staat kilometers te vliegen om nieuw leefgebied te bereiken. Wat wel opvalt, is dat het oranje zandoogje vroeger in veel grotere aantallen op de Landtong voorkwam.

Bruin blauwtje

Het zwartsprietdikkopje liet in 2020 minimale aantallen zien, net als dat op Voorne-Putten het geval is. In de periode 2007-2012 ging het nog om aantallen die de 50 exemplaren benaderden, nu zijn we blij met een handvol waarnemingen. De soort vertoont de laatste jaren een sterk dalende lijn, en zou wel eens de volgende kunnen zijn die van Voorne-Putten gaat verdwijnen. Ook het koevinkje en de kleine vos hebben het moeilijk gehad, een beeld dat zich ook in landelijk opzicht heeft voorgedaan. De drie warme en droge jaren op een rij hebben voor deze soorten hun gevolgen gehad. Beide soorten werden in eerdere jaren al in lagere aantallen waargenomen.

De resultaten van 1,5 seizoen monitoring en de algemene inventarisatie in 2020 zijn in de onderstaande tabellen in beeld gebracht.

Route 2870 = Landtong Rozenburg - Plas 1																				
jaar	atalanta	bont zandoogje	bruin blauwtje	bruin zandoogje	citroenvlinder	dagpauwoog	distelvlinder	gehakelde aurelia	groot koolwtje	hooibeestje	icarusblauwtje	klein geaderd witje	klein koolwtje	kleine vos	kleine vuurvlinder	oranje luzernevlinder	oranje zandoogje	zwartsprietdikkopje	totaal	bezoeken
2019	13	4	2	30	0	3	59	6	3	21	41	5	50	1	1	5	14	5	263	6
2020	48	4	164	112	1	17	6	2	15	71	110	48	226	11	3	0	8	0	846	23
totaal	61	8	166	142	1	20	65	8	18	92	151	53	276	12	4	5	22	5	1109	

In 2020 vonden er op monitoringroute nummer 2870 23 bezoeken plaats

Route 2871 Landtong Rozenburg Canyon																					
jaar	atalanta	bont zandoogje	boornblauwtje	bruin blauwtje	bruin zandoogje	citroenvlinder	dagpauwoog	distelvlinder	groot dikkopje	groot koolwtje	hooibeestje	icarusblauwtje	klein geaderd witje	klein koolwtje	kleine vos	kleine vuurvlinder	koevinkje	oranje zandoogje	zwartsprietdikkopje	totaal	bezoeken
2019	15	10	0	2	33	0	2	47	1	0	19	65	2	85	3	4	1	6	0	295	6
2020	51	21	3	117	296	7	36	0	0	16	55	83	114	482	1	4	0	38	2	1326	22
totaal	66	31	3	119	329	7	38	47	1	16	74	148	116	567	4	8	1	44	2	1621	

In 2020 22 bezoeken op monitoringroute 2871

In 2020 vonden er naast de twee monitoringonderzoeken ook nog 5 inventarisatie rondes plaats. Dat leverde de volgende waarnemingen op:

Inventarisaties																						
jaar	atalanta	bont zandoogje	boornblauwtje	bruin blauwtje	bruin zandoogje	citroenvlinder	dagpauwoog	distelvlinder	groot dikkopje	groot koolwtje	hooibeestje	icarusblauwtje	klein geaderd witje	klein koolwtje	kleine vos	kleine vuurvlinder	koevinkje	oranje zandoogje	zwartsprietdikkopje	gehakelde aurelia	totaal	Bezoeken
2020	41	8	0	81	154	0	51	2	0	21	42	109	10	361	0	5	0	19	2	5	911	5
totaal	41	8	0	81	154	0	51	2	0	21	42	109	10	361	0	5	0	19	2	5	911	

Op de Landtong worden ook zogenaamde dagactieve nachtvlindersoorten waargenomen. Hieronder een overzicht van de waargenomen aantallen per soort.

Dag actieve nachtvlinders tijdens inventarisaties en monitoring						
jaar	sint Jacobsvlinder	gamma uil	buxusmot	gewone heispanner	klaverspanner	totaal
2020	25	32	1	2	2	62

Tot slot

Nadat het dagvlinderonderzoek op de Landtong enkele jaren had stilgelegen, is het monitoringsprogramma in 2019 met twee nieuwe routes gedeeltelijk hervat en in 2020 helemaal uitgevoerd. In vergelijking met de gegevens die beschikbaar waren uit eerdere jaren kan worden geconcludeerd dat het gebied nog steeds een rijke dagvlinderfauna kent. Zorgen zijn er ook, nu meerdere soorten zijn verdwenen of mogelijk anderszins zouden kunnen verdwijnen. Ik zal de ontwikkelingen op de voet blijven volgen.

Literatuur

Briggeman, Theo (2020), *Trends in het voorkomen van dagvlinders op Voorne-Putten*. In: *Natuur in de Hollandse Delta, Jaarboek 2019*. KNNV afdeling Voorne, Hellevoetsluis 2020.

Briggeman, Theo (2020), *Negentig jaar dagvlinders op Voorne*. In de *Branding* 2020/3, pagina 8-11. KNNV afd. Voorne.

Exter, Jan, den (2020) en W. van Vliet, *Vogelinventarisaties Landtong Rozenburg 2003-2020*, Vogelwerkgroep KNNV afdeling Voorne. Mededeling nummer 300. Hellevoetsluis, 2020.

Ketting, Erik (2020), *Verslag planteninventarisaties Landtong Rozenburg 2020 gemeente Rotterdam*.

Een publicatie van de Plantenwerkgroep van de Natuurvereniging Hollandse Delta, een afdeling van de KNNV. Mededelingennummer 2020/02.

Linnartz, Leo (2013), *Spontane bosontwikkeling in 2013 op de Begrazingsweide van de Landtong Rozenburg*. ARK Natuurontwikkeling.

Van Swaay, C.A.M., Bos-Groenendijk, G.I., Deijk, J.R. van, Grunsven, R.H.A. van, Kok, J.M., Huskens, K. & Poot, M. (2018). *Handleiding landelijke meetnetten vlinders, libellen en nachtvlinders*. Rapport VS2018.011, De Vlinderstichting, Wageningen.

Veling, Kars (2020), *Eerste indruk: weer minder vlinders in 2020*. *Nature Today*, 5 oktober 2020. De Vlinderstichting.

Vliet, van Wim (2020), *Dagvlinderinventarisaties Landtong 2019-2020*. Insectenwerkgroep KNNV afdeling Hollandse Delta, mededeling nummer 2020/11. Hellevoetsluis.

Topjaar kruisdisteloesterzwam op Goereese dijken

Door: Rolf Roos

De kruisdisteloesterzwam is een soort uit het zuiden van Europa met de noordgrens van zijn areaal in Nederland. De soort is vrijwel beperkt tot het zuidwesten van ons land. Twee dijken op Goeree blijken in 2020 rijke vindplaatsen.

De Nieuwendijk is een beschermde dijk op Goeree nabij Havenhoofd en wordt beheerd door Natuurmonumenten. Langs de zuidzijde is de dijk langs de weg en een met blauwe paaltjes gemarkeerde wandelroute goed te bekijken. De dijk is zeer bloemrijk met vele zeldzame en kalkminnende bloemen waaronder nachtsilene en beemdtkroon. Het is ook een rijke vindplaats van de kruisdistel, die in de delta overal op dijken en in duinen voorkomt. Maar juist de Nieuwendijk blijkt een zeer rijke groeiplaats voor de op kruisdistel groeiende kruisdisteloesterzwam (*Pleurotus eryngii*). Ook elders op Goeree, in de vrij toegankelijke dijk langs de Preekhilpolder (bij Ouddorp, in beheer bij Het Zuid-Hollands Landschap) is deze landelijk zeer zeldzame soort veel te vinden. Deze 'dijkreservaten' worden als natuur beheerd (geen bemesting, laat maaien en maaisel afvoeren). Deze natuur zou ook op veel andere dijken en bermen van Waterschap Hollandse Delta kunnen terugkeren als de aannemers van het waterschap laat (na juli) zouden maaien, en niet zouden klepelen (=stuk maken vegetatie die daarna blijft liggen) maar ook afvoeren. Verschraling leidt tot meer bloemen, klepelen geeft ruigtes.

Kruisdisteloesterzwammen bovenop de Nieuwendijk op Goeree. (foto: Rolf Roos)

Kruisdisteloesterzwammen groeien op de wortels van kruisdistels op onbemeste, mineraalrijke klei- of zandgrond, vaak op dijken. Deze uitgegraven paddenstoel is bevestigd aan de rafelige hals van een kruisdistelwortel; het is onduidelijk of deze wortel al dood is of niet. (foto: Rolf Roos)

Op de noordzijde van de Nieuwendijk, waar kruisdistel niet groeit, troffen we geen vindplaatsen. Op de steile zuidzijde die pas zeer laat wordt gemaaid i.v.m. de insecten vonden we enkele exemplaren. De meeste stonden boven op de dijk, waar helaas af en toe een onbevoegde motorcrosser of quad passeert en de paddenstoelen dan aan gort rijdt.

Locaties met kruisdisteloesterzwam in de Hollandse delta volgens Waarneming.nl 2010-2020; landtong Rozenburg en Oostvoorne, en op Goeree de Nieuwendijk, de Oostduinen (aangevuld), de Springertduinen, de Westduinen en de dijk langs de Preekhilpolder.

Ecologie

Kruisdisteloesterzwammen groeien op de wortels van de kruisdistel op mineraalrijke klei- of zandgrond, vaak op dijken. Dit soort onbemeste graslanden zijn tegenwoordig schaars.

Zie de uitgebreide versie van dit artikel op www.duinenmensen.nl

Natuur en industrie

Door: Renée Postma

Het is een natte, winderige oktoberdag op de Maasvlakte. Vogelaars vinden dat juist fijn, zegt Garry Bakker, vogelexpert bij het Bureau Stadsnatuur Rotterdam. "Dan vliegen de trekvogels minder hoog en kun je ze beter zien". We zijn op weg naar de Vogelvallei aan de rand van het industriegebied. Bakker loopt met gespitste oren. Zoals de meeste echte vogelaars hoort hij de vogels eerst voordat hij ze ziet. "Kijk koperwieken, er vliegen er op dit moment

Kramsvogel

honderden over. Ze komen uit Scandinavië. Na de koperwieken komen de kramsvogels. Het is superdruk op dit moment."

Bakker loopt regelmatig door de natuur op de Maasvlakte. Omdat hij niets wil missen van het spektakel – een dag eerder heeft hij de zeldzame blauwstaart waargenomen die even op bezoek was – maar ook om het Havenbedrijf te kunnen adviseren over de natuur in dit gebied.

De lijsterachtigen zijn goed te onderscheiden met het blote oog, maar de kleinere trekvogeltjes lijken het meest op bruine herfstblaadjes die hoog in de lucht voorbij dwarrelen. De straffe zuidwester lijkt ze niet te deren. Alles haast zich voor de winter uit naar het zuiden om in het voorjaar weer vol goede moed in het noorden aan een nieuw broedseizoen te beginnen. Het zijn de grote slingerbewegingen van de natuur die er weinig boodschap aan heeft dat er precies op de route een gigantisch industriegebied ligt dat bij een van de grootste havens van de wereld hoort. Met geautomatiseerde containerterminals, kolencentrales, chemische fabrieken, gigantische windturbines, vrachtverkeer en treinen, en niet te vergeten een kunstmatig meer waarin het havenslib gestort wordt.

De contrasten zijn groot in het havengebied. De Vogelvallei ligt op een steenworp afstand van de Maasvlakte Plaza waar de truckers hun wagens parkeren en – als er geen corona is – hun maaltijden naar binnen werken voor ze met hun vracht verder rijden, Europa in. De Vogelvallei is een succesverhaal: de lepelaars van het Quackjeswater in Rockanje hebben er een nieuwe broedplaats gevonden. Ook rond de dertig andere soorten broedvogels hebben het gebied ontdekt. Op deze oktoberdag vliegt er een clubje kleine rietganzen over. Aanvankelijk was de Vogelvallei bedoeld om strandvogels als plevieren en sterns een

broedplaats te bieden. Maar die hapten niet. Talloze andere soorten vestigden zich er wel, waaronder tientallen paren brandganzen, bergeenden, kokmeeuwen en kluten. In 2017 werd het gebied vanwege de aanleg van Maasvlakte Plaza opnieuw ingericht, met zes eilanden en meer en bredere waterpartijen. Tijdens de vogeltrek is het nu een ideale pleisterplaats voor passanten en in het voorjaar voor grondbroedende vogelsoorten, waaronder sinds kort dus ook

Visdief

lepelaars. Veilig en redelijk buiten het bereik van roofdieren als vossen en verwilderde katten.

Veilig voor predatie is ook de plek die visdiefjes hebben gevonden even verderop in de Slufter. Op een ponton van nauwelijks 25 bij 25 meter broeden in het voorjaar wel 500 paartjes, vertelt Bakker. "Die zitten dan echt hutjemutje."

Boven op het water waarin het zwaar vervuilde havenslib wordt gedumpt. Het lijkt ze niet te deren. Belangrijker is dat de visdiefjes vanaf het ponton rechtstreeks naar de Haringvlietsluizen kunnen vliegen om daar op zandspierinkjes te jagen waarmee ze hun jongen voeden. Waar het kan, zoekt de natuur op de Maasvlakte zijn eigen weg. Rotterdam afficheert zich als een 'groene' haven, met honderden hectares pure

natuur. Niet alleen met de Vogelvallei en het Geuzenbos, maar ook met de Landtong op Rozenburg en de Groene Poort. Het bedrijf schrijft op zijn website: "De haven van Rotterdam is een plek waar industrie en natuur samengaan. Het Havenbedrijf is zuinig op de natuur en zet zich actief in om natuur te behouden en te ontwikkelen".

Jan Putters is namens het Havenbedrijf beheerder van de natuur in het hele havengebied. Hij moet een lastig evenwicht zien te vinden, tegemoetkomen aan vaak botsende belangen. "Uiteindelijk is de Maasvlakte aangelegd om economische activiteit te genereren", benadrukt hij aan de telefoon. Maar de natuur heeft zijn eigen dynamiek en is het bedrijfsleven soms te snel af. Voor een terrein kan worden uitgegeven heeft de rugstreeppad of de groenknolorchis zich al gemeld in het nieuw opgespoten land; om nog maar te zwijgen van de konijnen en de meeuwen die massaal naar de nieuwe zandgronden trekken.

Wie voorgaat wordt in principe bepaald door de Wet Natuurbescherming, al heeft de haven van het ministerie van Economische Zaken een aantal vrijstellingen gekregen. Op de Natuurwijzer van het Havenbedrijf staat een inventarisatie van beschermde planten- en diersoorten die niet "zomaar aangetast, gedood of verontrust" mogen worden. Althans niet op de uitgeefbare terreinen, de leidingstroken, de kades en de glooiingen, kortom het terrein dat het Havenbedrijf beheert. Een bedrijf dat belangstelling heeft voor een nieuwe vestiging kan zo van tevoren precies nagaan aan welke regels het zich moet houden. Beheer is zeker niet alleen bescherming. Zodra de veiligheid in het geding is, is er veel mogelijk. Waar konijnen sinds kort landelijk op de Nederlandse Rode Lijst van bedreigde diersoorten staan, zijn ze in grote delen van de haven vogelvrij. Putters: "Op

Rugstreeppad

de Maasvlakte zijn konijnen een enorme bedreiging, een plaag zelfs. Ze veroorzaken met hun holen veel schade aan leidingstroken, waar je soms een meter kunt wegzakken. Rond de leidingstroken proberen we alle konijnen eruit te schieten". Maar dat gebeurt niet overal. Op de terreinen die nog niet zijn uitgegeven - in de woorden van de beheerder 'tijdelijke natuur'- en in de natuurgebieden, probeert Putters de konijnenstand 'beheersbaar' te houden. "Daar gaan we niet voor het laatste konijn". Overigens worden er op de Maasvlakte ook konijnen gevangen die op andere plaatsen in Nederland worden uitgezet om daar de stand te verbeteren.

Ook vossen zijn hun leven niet zeker op de Maasvlakte, maar dat heeft weer andere redenen. Putters noemt vossen "een enorme bedreiging voor onze meeuwenkolonies en andere broedvogels, scholeksters, Kieviten, noem maar op". De vossen, het zijn er enkele tientallen, worden daarom maximaal bestreden. Wat nog niet zo eenvoudig is. Het is bij wet verboden om 's nachts wanneer ze het meest actief zijn, op vossen te jagen. "We brengen met wildcamera's in beeld waar ze zitten en dan moet je de mazzel hebben ze bij licht tegen het lijf te lopen."

Ja, en dan komt het gesprek vanzelf op de meeuwen, het lastigste dossier van het natuurbeheer in het havengebied: de meeuwenkolonies zitten van oudsher in het deltagebied en keren koppig terug naar de plaats waar ze geboren zijn, ook al is dat

Kleine Mantelmeeuw

inmiddels een industriegebied. Als natuurbeheerder is Putters voortdurend in de weer om terreinen die nog uitgegeven moeten worden broedvrij te houden. Want zodra er een nest is gebouwd, moet de vogel met rust gelaten worden. Het 'verontrusten' gebeurt met honden en roofvogels.

Ook is wel geprobeerd om de vogels weg te lokken, bijvoorbeeld naar de vlakte achter de sluffer die voor langere tijd braak leek te blijven liggen. Maar de bandjes met vogelgeluiden, de pallets en het stro dat werd uitgelegd om het de meeuwen naar de zin te maken, wisten de kleine mantelmeeuwen niet te verlokken. Ze bleven eigenwijs naar hun geboorteplaats terugvliegen op de Kop van de Beer. Wat misschien ook maar beter is, want het terrein dat Putters voor de meeuwenkolonie bedacht had, is inmiddels uitgegeven voor het nieuwe Distripark

Maasvlakte West.

Het Havenbedrijf is niet de enige speler als het om de natuur op de Maasvlakte gaat. De nieuwe windturbines die door Eneco gebouwd gaan worden op de buitencontour, de westelijke zeewering, vallen bijvoorbeeld onder verantwoordelijkheid van Rijkswaterstaat. Er is een vogelradar gepland die zwermen trekvogels in de gaten moet houden. De bedoeling is dat de turbines stilvallen als er grote aantallen passeren. Maar hoe dat zal uitpakken moet nog blijken. Stadsecoloog Bakker verwacht dat er toch de nodige slachtoffers zullen vallen. "Die turbines zijn echte choppers". Maar zolang de populaties van vogelsoorten daar niet door bedreigd worden, zal dat op de koop toe genomen worden, verwacht hij. Voor de terminals en andere bedrijven in het gebied gelden weer andere regels als het om bijvoorbeeld de meeuwen gaat. Hier speelt ook de veiligheid van de werknemers mee. Daarom mogen bedrijven de meeuwen voor de gek houden door hun eieren onklaar te maken. Door ze in maisolie te laten dopen, of door ze te laten vervangen door stenen eieren. Verschillende bestrijdingsbedrijven verdienen daar een goede boterham mee, leert een blik op het internet. Nesten weghalen heeft geen zin, schrijft bijvoorbeeld Alcetsound.nl – specialist in vogelafweer – op zijn site: "Als het gehele nest wordt weggehaald zal het koppel binnen no time een nieuw broedsel maken". Vogelbestrijding is ook handel.

De meeuwenkolonies zijn hét symbool van de strijd tussen ecologie en economie, tussen natuurbeschermers en bedrijfsleven op de Maasvlakte. Putters vertelt dat er daarom op dit moment door ecologen "kneiterhard" wordt gewerkt aan een meeuwenaanpak voor het hele havengebied. Hij noemt het "een van de grootste uitdagingen op het gebied van ecologie versus economie" om het zo goed mogelijk te

organiseren voor de meeuw maar ook voor de beschikbaarheid van de haven. Ergens volgend jaar moet het plan op tafel liggen. Kosten nog moeite worden gespaard om eruit te komen, benadrukt hij.

Maar eenvoudig zal de oplossing zeker niet zijn. Als de natuurbeheerder er al in zou slagen om de meeuwenkolonies te bewegen zich te verplaatsen, is de kans groot dat ze naar de stad vertrekken waar ze overlast zullen bezorgen en op straat de patatjes uit de handen van de verschrikte bewoners zullen kapen. Aan de andere kant verwacht Putters dat het natuuractivisme weer zal oplaaien als de meeuwenkolonies onder druk komen te staan. Het antwoord op de vraag of en hoe economie en ecologie echt samengaan, lijkt nog niet gevonden. Voorlopig blijft het bij een subtiel 'armpje drukken'.

Slechtvalken in een industriële omgeving

Door: Martin Mollet

Een dag het veld in betekent voor veel vogelaars een bezoek aan een zo natuurrijke omgeving als mogelijk is. Afhankelijk van de soorten waar de interesse naar uitgaat bezoekt men de kust, weide- of bosrijke omgeving. Hoe anders is dat bij een dagje slechtvalkennesten controleren: dan gaat het om hoge gebouwen, zendmasten, schoorstenen, koeltorens en poortinstructiefilmpjes, werkvergunningen, valbeveiligingen en kooiladders. Slechtvalken broeden soms op de grond of in een boomnest maar meestal op hoge gebouwen of constructies. En nogal eens in een industriële omgeving. Maar waarom eigenlijk?

Waar rook is, is een schoorsteen

Habitat

Goede habitat, oftewel een goede plek om te wonen, betekent voor slechtvalken: voedsel, rust en veiligheid en een plek om te broeden. Slechtvalken eten vooral vogels die ze zelf met hoge snelheden vangen en hebben daarom, behalve voldoende voedselaanbod, ook hoge uitkijplaatsen en ruimte nodig. Van oorsprong broeden ze vooral op richels of bergwanden en houden ook duidelijk van de veiligheid van die hoogte.

Voedsel is op vele industrieterreinen e.d. vaak voldoende aanwezig in de vorm van verwilderde duiven, zeker als in de buurt een graanoverslag of iets dergelijks is. Vanwege logistieke voordelen liggen industriële complexen ook vaak aan open waterwegen wat weer een extra prooi oplevert: watervogels. En omdat op industrieterreinen vaak volcontinue processen plaatsvinden, is er vaak verlichting in de avond en nachtelijke uren. Ook dit levert extra jaagtijd en een heel spectrum aan nieuwe potentiële prooi op: nachtelijk trekkende vogels zoals bv houtsnip en waterhoen.

De hoge constructies zijn een prima plek om als uitvalsbasis voor jachtvluchten te gebruiken: schoorstenen, koeltorens en

andere hoge gebouwen bieden overzicht over lange afstanden.

Rust en veiligheid zijn relatieve begrippen voor in het wild levende roofdieren. Slechtvalken wennen aan de onrust in hun omgeving, het hoort bij het dagelijkse leven. Het ene koppel zit rustig op 20 m hoogte op een loods op een industrieterrein en trekt zich niets aan van alles wat eronder gebeurt en alle mensen die eronder door lopen. Een ander koppel in Rijswijk broedt vrijwel naast een carillon dat op gezette tijden echt wel een hoop dB produceert. Maar ook slechtvalken zijn net individuen met elk hun eigen karakter: zo is er ook een paar in open akkerland dat al alarmeert als je op 200 m van het nest stopt.

Op industriële locaties zijn vaak veel hoge constructies met voldoende goede zitplaatsen, goed als rustplek maar ook als uitvalsbasis voor jachtvluchten. En op die plekken komt meestal ook niemand als het niet nodig is. In tegenstelling tot de stad, daar zijn vaak ook legio hoge plekken te vinden maar daar is altijd wel menselijke activiteit op balkons of achter ramen en daar wennen slechtvalken meestal een stuk lastiger aan. Voor jonge slechtvalken zijn de eerste vluchten sowieso risicovol; vliegen lukt vaak nog wel, maar veilig landen blijkt de eerste keren heel lastig. Botsen met de bedoelde landingsplek, met water, verkeer en met glas vormen dan de grootste gevaren. In industriële omgevingen komen daar nog gevaren bij zoals grote ventilatoren op daken, processen met grote hitte of open vuur, maar ook nauwe besloten ruimtes waaruit ze niet meer kunnen vertrekken.

Een plek om te broeden is niet altijd even makkelijk te vinden. Zoals alle valkensoorten bouwen slechtvalken zelf geen nest. De meest voor de hand liggende optie is het hergebruik van een oud kraaiennest. Kraaiennesten worden door alle in Nederland broedende valkensoorten gebruikt; kraaien zijn dus ook gewoon nuttige vogels. Andere opties zijn met grind bedekte platte daken of de hoopjes rommel die soms ontstaan; alles waar een kuiltje in gekrabd kan worden kan voldoende zijn. Als zelfs dat er niet is worden de eieren soms op een kale ondergrond gelegd: een kansloze poging, want de eieren zullen bij de minste beweging wegrollen en kapotgaan.

“**Onze valken**” worden ze vaak genoemd; de meeste bedrijven zijn blij met en trots op hun slechtvalken. Behalve dat slechtvalken indrukwekkende vogels zijn, verminderen ze duivenoverlast en zijn vaak het paradepaardje van de groene waarden van een bedrijf.

Soms wordt het lastiger als er werkzaamheden aan een installatie zijn en de nestkast een broedseizoen niet gebruikt kan worden. Het afsluiten of verwijderen van een slechtvalknestplaats is verboden, het zijn zogenaamde “jaarrond beschermde nesten”. Het maakt daarbij niet uit of het om een nestkast gaat of een andere nestplek. Als dit kan spelen is het handig om een tweede nestlocatie aan te bieden op een nabijgelegen plek die niet gelijktijdig in onderhoud zal zijn. De valken kennen die kast dan ook al en hebben daarmee een alternatief.

Broedresultaten

Als de territoria (Zuid-Holland en Westelijk Noord-Brabant) van 2020 waar voldoende van bekend is worden verdeeld naar het habitat type, dan ontstaat het volgende beeld:

Habitattype	Aantal broedsels	Aantal mislukt	Aantal geslaagd	Totaal uitgevlogen jongen	Gemiddeld per geslaagd nest
Industrie	13	2	11	24	2,2
Open (natuur/akkers)	12	1	11	21	1,9
Stedelijk	12	4	8	25	3,1

Dan blijkt dus dat stedelijke slechtvalken het met gemiddeld 3,1 uitgevlogen jong per geslaagd nest het dit jaar het beste doen, maar ook de meeste mislukte nesten hebben. De open landschap valken doen het het minst. De industriële valken zitten ertussenin.

Bij de territoria in open landschap gaat het meestal, maar niet uitsluitend, om kraaiennesten in hoogspanningsmasten. Van die nesten zijn te weinig legselgroottes bekend om die in de vergelijking mee te nemen.

Oproep

Het verzamelen van broedgegevens van slechtvalken leunt zwaar op meldingen van “derden”. Het is immers onmogelijk om het gehele gebied zelf systematisch te monitoren.

De Werkgroep Slechtvalk Nederland ontvangt dan ook graag al uw meldingen van broedgevallen, broedverdachte paren en ringaflezingen.

www.slechtvalken-zh.nl

Ook nesten van kraaien bevatten soms industriële gevaren: hier in de vorm van scherpe metalen delen die door kraaien in het nest zijn verwerkt. Het middelste ei is aan de bovenzijde al zichtbaar beschadigd en ook een tweede ei was al kapot. Bij latere controle bleek het nest leeg. Een eenvoudige grindbak leverde het jaar daarna 3 jongen op van wie er één niet uitvloog. In datzelfde jaar is er een dode adulte slechtvalk gevonden. De nestlocatie is daarna niet meer gebruikt, ook een alternatieve nestkast niet.

Een eenvoudige grindbak kan al helpen

De flora van het Rotterdamse havengebied

Door Remko Andeweg

Voor veel mensen roept de combinatie van de woorden *haven* en *flora* nog altijd vooral het beeld op van adventieplanten; exotische soorten van over de hele wereld die onbedoeld meeliften met schepen en dan bloeiend worden aangetroffen in de havens van bestemming. Dat is een mooi romantisch beeld maar het behoort grotendeels tot het verleden. Het klassieke stukgoed waarbij zoveel zaden konden meekomen tussen losse kratten en balen is vrijwel verdwenen en de overslag en verwerking van graan en kruiden vindt grotendeels plaats op afgesloten en schoongeveegde terreinen. Het ontsnappen van vreemde planten als gevolg van allerlei bedoeld en onbedoeld transport vindt vandaag de dag ook niet meer geconcentreerd in de havens plaats, maar diffuus verspreid over het land. De aandacht die momenteel uitgaat naar stadsplanten illustreert dat proces. Recent onderzoek toont trouwens aan dat je als plantenliefhebber op zoek naar adventieven ook uitstekend aan je trekken kunt komen op campings langs de kust, vol spannende vondsten en aanzienlijk toegankelijker dan de gesloten haventerreinen.

Wie het geluk heeft om beroepshalve in de Rotterdamse haven nog wel eens op een authentiek stukgoedterrein of graanbedrijf te komen loopt desalniettemin nog wel eens tegen een leuke vondst aan. Zo mocht ik ruim tien jaar geleden nog een keer rondscharrelen op het terrein van de nu verdwenen en toen al wat in verval verkerende graansilo's aan de Botlekweg waar de oude tijden van de graanadventieven nog niet voorbij leken te zijn. Ik herinner mij onder meer Iva, stekelzaad, plat handjesgras en een gras genaamd *Agropyron cristatum* dat toen zelfs nog niet van een provisorische Nederlandse naam was voorzien en die we een paar jaar later nog massaal zouden aantreffen als onderdeel van de "inheemse en streekeigen" beplanting op het BP kantoor aan de d'Arceyweg. Verder verschillende amaranten en vooral heel veel alsemambrosia. Die laatste, allergieopwekkende soort vormt één van de redenen waarom plekken waar graan wordt verwerkt tegenwoordig zoveel meer worden schoongehouden en waarom de omgeving ervan jaarlijks wordt gecontroleerd.

Als we het nu hebben over havenflora dan hebben we het vooral over de flora van een grootschalig industriegebied, doorsneden met water en vele kilometers aan stenige oevers. Voor de inrichting van dit gebied is het oorspronkelijke landschap volledig van de kaart geveegd en opgespoten met zand dat deels direct uit zee, deels uit de diepere ondergrond van de huidige havens en vaarwegen afkomstig is. Anders dan de ook met zeezand opgespoten havengebieden van bijvoorbeeld Amsterdam of Moerdijk vormt de Rotterdamse haven echter geen geïsoleerde kust-enclave in het binnenland maar een doorlopende tong van zand die landinwaarts de zeekei van de delta in steekt en zich vanaf de zee uitstrekt tot in de stad. Met die tong van zand trekken ook de zand-

Hoge dravik langs de Botlekweg

planten vanaf de kust het binnenland in, variërend van het opvallende slangenkruid tot subtiele grasjes als zandoddegras en zilverhaver en soms soorten die we eerder zouden verwachten in natte duinvalleitjes.

Het grootste deel van al dat opgebrachte zand is vervolgens echter weer bezet met haven- en industriële installaties, gebouwen, wegen, spoorlijnen en een intensieve ondergrondse infrastructuur van kabels en leidingen. Dit alles in een constant veranderende inrichting. Gebiedsvreemde bodem, steen en een overheersende menselijke dynamiek, zie hier de kenmerken van het urbaan milieu. In dat licht is er meer reden om het havengebied in de eerste plaats te zien als een urbaan gebied dat zich uitstrekt tot op het strand, in plaats van als een uitloper van duin en kust het binnenland in. Juist vlak bij het strand zal dat aspect straks nog terugkomen.

Botlek en Europoort

Een van de dingen waarin het havengebied als urbaan milieu zich onderscheidt van de meer gebruikelijke stedelijke omgeving is de schaal waarop alles is vormgegeven. Noodzakelijke open ruimten zoals die nodig zijn voor bermen of afschermingen en vooral voor het uitgebreide netwerk van ondergrondse leidingen, nemen al snel oppervlakten in waar in andere stedelijke omstandigheden een aardig parkje of een klein stadswijkje zouden passen. En dan hebben we het nog niet over de soms reusachtige plekken die voor korte of langere tijd liggen te wachten op een bestemming. Omdat al deze ruimte vooral functioneel bedoeld is, is de groene inrichting ervan altijd extensief gebleven, wat vooral inhoudt dat bermen en leidingstroken niet van een dikke laag teelaarde zijn voorzien om er een vruchtbare plantsoenondergrond van te maken zoals in de stad gebeurt. Het door

de loop der jaren vaak extensieve beheer en de onbemeste van zichzelf voedselarme ondergrond hebben ervoor gezorgd dat de bermen en leidingstroken in het havengebied op het gebied van soortenrijkdom en bloemrijkdom een kwaliteit en/of ontwikkelingsmogelijkheid hebben waar groenbeheerders elders in het land vandaag de dag grote en soms vergeefse moeite voor doen. En zoals wel vaker in een situatie van overvloed wordt de rijkdom hiervan door de eigenaren niet altijd op waarde geschat. Naast het schrale en kalkrijke uitgangsmateriaal berust de vegetatiekwaliteit ook op de dynamiek die inherent is aan het gebruik van leidingstroken, waar lange perioden van rust worden afgewisseld met lokale graafwerkzaamheden in telkens een ander deel van het terrein. Het gevolg is dat zo op veel plekken verschillende successiestadia in langwerpige banen naast elkaar te zien zijn. Soms levert dat werkelijk onverwachte situaties op zoals in 2010 toen een op zich smalle strook graafwerk langs de Botlekweg resulteerde in een twee kilometer lange baan van hoge dravik die misschien wel zijn oorsprong vond in de al eerdergenoemde graanoverslag. Oorspronkelijk Zuid-Europees en aan het eind van de vorige eeuw inburgerend in Nederland was dit voor de soort in elk geval de steun die hij nodig had om zich in de jaren daarna over het havengebied te verspreiden en momenteel kun je hem op allerlei plekken in de haven tegenkomen.

Een wel oorspronkelijk inheemse en volgens de Rode Lijst kwetsbare soort die vooral in bermen van de Botlek te vinden is, is paardenbloemstreepzaad. De soort groeit hier op de noordrand van zijn historische deltaverspreiding en waaert de laatste jaren in toenemende mate uit richting de Europoort. Het is te hopen dat deze trend zich voortzet want in de Europoort heerst

momenteel een plantvriendelijker maaibeheer dan in grote delen van de Botlek.

Komend vanuit het oosten nemen in de Europoort de invloeden van zand en zee merkbaar toe. De schrale bodem biedt veel ruimte voor een open vegetatiestructuur die na beschadiging door werkzaamheden langzaam begroeit. Ideaal voor een mooie pioniersoort als blauw walstro maar ook voor het tegenwoordig wettelijk beschermd glad biggenkruid én voor duinlangbaardgras. Duinlangbaardgras is een oorspronkelijk Zuid-Europees, éénjarig grasje dat zich wellicht geholpen door de klimaatverandering en anders wel door menselijke activiteit, gestaag langs de kusten van Frankrijk en België naar het noorden heeft verspreid. Ergens rond de eeuwwisseling viel zijn aanwezigheid plotseling op als kleine en duidelijk begrensde groeiplekjes die werden aangetroffen in verstoorde, zeer zandige delen van bermen of leidingstroken. In de jaren daarna ontwikkelde de plant zich tot een vaste aanwezige in het hele havengebied en in de verspreidingsatlas is ook te zien hoe het havengebied verantwoordelijk is voor een diepe uitloper in het verspreidingsbeeld die vanuit de kust doorsteekt tot voorbij de Oude Maas.

Een andere soort waarvoor de Europoort vooraan heeft gestaan in een landelijke ontwikkeling is de uitbreiding van bijenorchis zoals die zich de afgelopen decennia in West-Nederland heeft afgespeeld. In de jaren '80 was de soort al bekend van de omgeving van de Dintelhaven waar hij onder andere direct langs het fietspad groeide en ook regelmatig werd uitgestoken. Ik herinner mij nog de keurige vierkante putjes op plekken waar bloeiende planten hadden gestaan. Blijkbaar bleef er op minder toegankelijke plekken toch voldoende over want in de periode dat alle orchideeën in de haven nauwkeurig werden gemonitord, vanaf ca. 2004 tot en met 2016 toen de meeste soorten hun wettelijke bescherming verloren, vertoonde de soort een weliswaar grillig aantalsverloop maar wel een grote areaaluitbreiding. Zo ontstond een situatie dat je vooral in de jaren 2015 en 2016 bij wijze van spreken nergens van je fiets kon stappen zonder oog in oog te staan met een bijenorchis.

Waar bijenorchis niet zo'n probleem heeft met wat drogere omstandigheden geldt dat niet voor veel andere orchideeën, die juist te vinden zijn op meer vochtige plekken in het Europoortgebied en de oostelijke Maasvlakte. Rijke groeiplaatsen zijn niet zelden gesitueerd op ontoegankelijke leidingstroken maar een oplettende voorbijganger kan zich ook vanaf het fietspad langs de Moezelweg laten trakteren op meerdere soorten.

Helaas hebben voortgaande bebouwing en mogelijk de algemene verdroging van Nederland in de laatste jaren tot gevolg dat veel plekken in het gebied droger lijken te worden.

Vleeskleurige orchis en grote keverorchis langs de Europaweg

Parallel aan de Europoort ligt tussen het Calandkanaal en de Nieuwe Waterweg de Landtong Rozenburg die over een groot deel van zijn lengte niet veel meer is dan een weg met begeleidende berm en leidingstrook. Naast een vegetatie die varieert van schrale bermen met veel rolklaver tot meer rivierdijkachtig grasland met aardaker, kattendoorn en groot streepzaad (dit keer misschien niet uit een zakje van een zaadleverancier zoals in grote delen van het land) heeft dit gebied een eigen botanische specialiteit in gestalte van knopig doornzaad. Net als het paardenbloemstreepzaad een landelijk vrij zeldzame en kwetsbare deltasoort op de noordrand van zijn min of meer aaneengesloten verspreidingsgebied. Die rand moeten we hier alleen wel heel erg letterlijk nemen want knopig doornzaad groeit op de landtong over een lengte van meerdere kilometers in een vrijwel ononderbroken strook van meestal maar zo'n halve meter breed, op de grens van een vaak hoge grasvegetatie en het talud naar het Calandkanaal, dat hier voor het bovenste

Knopig doornzaad Landtong

deel uit asfalt bestaat. Precies dezelfde constructie, en ook met dezelfde soort is te vinden langs het Hartelkanaal ter hoogte van de 'd Arceyweg.

Steenglooiingen

Hiermee zijn we aangeland bij een apart hoofdstuk in de havenflora: de steenglooiingen die we over grote lengte en in grote variatie in de haven vinden. In ons van nature vrijwel steenloze landje zijn die altijd van menselijke oorsprong, maar dat wil zeker niet zeggen dat er botanisch niets te beleven valt. Afhankelijk van de structuur van de glooiing zal zich vanaf het moment van aanleg grotere of kleinere hoeveelheden bodemmateriaal gaan ophopen tussen de stenen en al snel is dat voldoende om te kunnen gaan begroeiën.

Steenglooiingen kunnen opgebouwd zijn uit gestapelde of los gestorte blokken van verschillende materialen. Het bekendste materiaal voor gestapelde glooiingen zijn de spreekwoordelijke hoekige basaltzuilen die handmatig in verband worden gelegd, maar vaker vinden we rechthoekige kalksteenblokken en soms diezelfde rechthoeken in een granieten versie. Dan zijn er nog de hoekige namaak-basaltblokken van beton en een strakke betonnen versie die nauw aansluit in een honingraatprofiel. Die laatste biedt aanzienlijk minder ruimte voor vegetatie dan de andere maar op elke glooiing kan zich in principe begroeiing ontwikkelen. Fout gaat het botanisch gezien pas wanneer de glooiing wordt afgedekt met een laag asfalt.

Wat er in de ruimte tussen de stenen kan gaan groeien is onder meer afhankelijk van de hoogte op de glooiing waar de plek is gepositioneerd. Hoog op de helling is het droog en kan de temperatuur in de zon behoorlijk oplopen. Een plek voor vetplanten als muurpeper en wit vetkruid of bijvoorbeeld diepwortelende tweejarigen als grote kaardenbol en verschillende toortsen. Vooral lage matvormende planten stimuleren het invangen van zand en organisch

materiaal zodat op de duur een dunne bodem ontstaat met meer groeimogelijkheden. Jaarlijks afmaaien van de vegetatie verhindert het dichtgroeien met bomen en struiken.

Vanaf de bovenzijde van het talud verloopt een gradiënt van droog naar nat en onderaan zal tweemaal per dag de boel onder water verdwijnen. Daar zijn de stenen in het zoetwatergebied meestal bedekt met slib en draadalg en vanaf het moment dat het zoute water binnendringt verschijnen de zeevieren en de zeedieren. Die plek is niet overal hetzelfde. Het water van het min of meer bij Rozenburg doodlopende Calandkanaal heeft een zodanig zeewaterkarakter dat zeevieren en Japanse oesters bij laag water tot aan de Calandbrug te zien zijn. Het Hartelkanaal daarentegen was tot het doorgraven van de Beerdam in 1997 een zoetwaterverbinding die doorliep tot aan de Maasvlakte. Tegenwoordig is het een stromend getijdenwater, een soort nevengeul van de Nieuwe Waterweg, die aftakt van de Oude Maas die op zijn beurt weer rechtstreeks uit de Biesbosch afkomstig is. (Voor wie het nog nooit gedaan heeft is het aan te raden om een keer op Google Earth of een andere luchtfotosite de kleurverschillen van het water in Nieuwe Waterweg, Calandkanaal, Hartelkanaal en Brielse meer met elkaar te vergelijken.)

Botanisch is dit interessant omdat te verwachten zou zijn dat allerlei mooie soorten van het zoetwatergetijdenmilieu, we denken bijvoorbeeld aan spindotter en zomerkllokje, zich uiteindelijk langs het kanaal nog een stuk meer naar het westen zouden kunnen vestigen. Onderzoek daarnaar in 2011-2012 leverde geen resultaat op maar wel onverwachte zaken als pijpbloem en enorme massa's klein glaskruid, in de tijd dat de herinnering aan deze soort als zeldzaamheid nog vers was.

Wanneer een glooiing bestaat uit los gestorte steenbrokken verdwijnt het ingevangen bodemmateriaal aanvankelijk ver in de diepte en zal de begroeiing ook daar vandaan moeten komen. Wat daar uiteindelijk kiemt is vervolgens onbereikbaar voor maaimachines en we zien dan ook dat bomen en struiken daar na verloop van tijd een beeldbepalende rol gaan spelen. De zuidoever van het Hartelkanaal is daarvan een goed voorbeeld, maar ook de dijk aan de westkant van de Edisonbaai en het, niet publiekelijk toegankelijke talud van de Tennesseehaven met zijn enorme kalksteenbrokken. De schaduwrijke diepten tussen de stortstenen vormt tevens een geschikt leefmilieu voor varensoorten die we als rotsbewoners ook kennen van de oude kademuuren in het stadsgebied en die er blijkbaar geen moeite mee hebben om zich tot aan de zee toe in de Hollandse rotskust te vestigen. In al de hierboven genoemde stortstenen glooiingen groeien tongvarens, net als langs de Antarcticaweg. Ook eikvarens, naaldvarens en schubvarens zijn in de afgelopen jaren in de steenglooiingen geregistreerd, hoewel het enige bekende exemplaar van die laatste inmiddels weer in stuifzand, bramen en meeuwenpoep ten

onder is gegaan. De ervaring leert dat leuke varensvondsten in steentaluds eigenlijk altijd vergezeld gaan van de meer opvallende aanwezigheid van mannetjesvarens. Die soort kan dus dienen als signaalsoort die vertelt dat het wel eens nuttig kan zijn om zo'n plek met meer aandacht te bekijken. Houd dit soort plekken dus in de gaten want zeker een soort als zwartsteel is bij wijze van spreken morgen te verwachten.

De los gestorte steenglooiingen bestaan hoofdzakelijk uit kalksteen. Aan het dwarse einde van de Tennesseehaven vinden wij hierop een curiositeit in de vorm van een nog voortdurend toenemende begroeiing van boslathyrus. Boslathyrus is zeker geen soort van kust- of deltag gebied maar wel van streken waar kalksteen wordt gewonnen en het zou zomaar kunnen dat we hier met een echte steenadventief te maken hebben.

Boslathyrus, Tennesseehaven

Met het aanleggen van de Tweede Maasvlakte en het doorgraven van het Yangtsekanaal heeft het havengebied er een flink areaal aan Hollandse rotskust, direct aan de zee bijgekregen, wat zich in elk geval al heeft vertaald in het verschijnen van zeevenkel en het zien van meer gele hoornpapavers dan in heel wat jaren voorheen. Allebei zijn dat in dit land nog steeds zeldzame soorten die vooral herinneringen oproepen aan mooie vakanties aan kusten van bijvoorbeeld Bretagne of Normandië. Doorredenerend en rekening houdend met het naar het noorden oprukken van zoveel zuidelijke soorten zou het verschijnen van een soort als boomlavatera in de komende jaren niet eens ondenkbaar zijn. Gele hoornpapaver heeft zich inmiddels gevestigd in het ballastbed van een stuk spoorlijn op de tweede Maasvlakte en gaat hier misschien nog een mooie toekomst tegemoet.

Maasvlakte

Met de aanleg van de tweede Maasvlakte is het hele Maasvlaktegebied uitgedroogd tot een vijf meter hoge zandplaat die de oppervlakte van een gemiddelde Rotterdamse randgemeente met gemak te boven gaat. Een zandplaat echter met een heel andere

samenstelling dan een die door natuurlijke opslibbing en opstuiving vanaf het strand zou zijn ontstaan. Het Maasvlaktezand komt tenslotte regelrecht uit de diepte van de zee, is geselecteerd op een niet te fijne korrelgrootte en is van boven tot onder vermengd met schelpen en steentjes (en fossiele botten, maar dat is een heel ander verhaal). Ecologisch gezien dus een voor Nederlandse omstandigheden onnatuurlijke of beter gezegd een urbane bodem. Het is dan ook niet onlogisch dat zich onder deze omstandigheden andere soorten of andere soortencombinaties op de voorgrond dringen dan in duingebieden ten noorden of ten zuiden van de Maasvlakte.

Als één van die soorten in de afgelopen decennia wel als symbool voor het Rotterdamse havengebied heeft kunnen dienen is dat wel de grijze mosterd, die momenteel

vanuit het zuidwesten over het land rolt en die in de haven de standaard achtergrondsoort onder de gele kruisbloemigen vormt. Van later datum, maar inmiddels wel als blijvertje te beschouwen is de zandweegbree, eveneens van Zuid-Europese oorsprong. Ooit vormde zandweegbree een exotische bijzonderheid op het spoorwegemplacement waar nu in Rotterdam de Laan op Zuid ligt; nu is het een gewone biermplant op de Maasvlakte geworden.

Zandweegbree

Zo zijn er nog een paar soorten om in de gaten te houden: Duits viitkruid, aanvankelijk vooral bekend van de kleirijpingsvelden op de plek waar nu Maasvlakte Plaza ligt en

bij de aanleg van het Maximaviaduct terecht gekomen in de afdekgrond van het talud. Meerdere vondsten in de wat ruimere omgeving gedurende het afgelopen jaar geven wel aan dat er van deze soort nog meer te verwachten is. Eveneens vanuit het Slufterterrein lijkt ook de welriekende ganzenvoet de wijde Maasvlakte in te gaan trekken.

Dat je geen uitheemse soort hoeft te zijn om te profiteren van de mogelijkheden die een vreemd nieuw milieu te bieden heeft bewijst het glad biggenkruid. Sinds die soort een wettelijke bescherming geniet gaat daar veel aandacht naar uit. Glad biggenkruid is als akkerplant in het binnenland grotendeels verdwenen maar heeft een nieuw leefgebied gevonden in de kuststrook en is volop te vinden op de oude, oftewel de eerste Maasvlakte, van daar uit wordt momenteel stap voor stap de buitencontour van de tweede Maasvlakte gekoloniseerd.

Qua uiterlijk is glad biggenkruid helaas niet bepaald een soort waar het grote publiek snel voor warm zal lopen. Voor de meeste mensen is het niet meer dan één van die vele gele composietjes die dan ook nog

maar alleen in de ochtend bloeit en in het Maasvlaktemilieu meestal zeer bescheiden tot uitgesproken minuscule afmetingen aanneemt. Het beste kun je ze eigenlijk zoeken wanneer de eerste hoofdjes zijn uitgebloeid en de ijle pluizenbolletjes (doorzichtiger dan die van kleine leeuwentand) een soort waas over de vegetatie kunnen leggen.

Zoals al verschillende keren aangegeven zijn veel van de hier besproken planten uitstekend thuis in de schrale en halfopen vegetatie die ontstaat als het kale zand op natuurlijke, en langzame, wijze begroeid kan raken. Maar die mogelijkheid is er maar beperkt. Ondanks alle voorzorgen waar het gaat om de samenstelling is het Maasvlaktezand niet ongevoelig voor verstuiving en de hoeveelheden zand die daarbij over deze oppervlakten in beweging kunnen komen zijn enorm. Open ruimten in het gebied worden daarom in principe altijd ingezaaid om snel een vastleggende begroeiing te creëren. Voor dit doel is ergens in de jaren '70 of '80 het Europoortmengsel ontwikkeld; een mix van graan, gras en groenbemestingsgewassen uit de landbouw. De nadere invulling met soorten

vindt telkens plaats op basis van prijs en beschikbaarheid. De taak van het graan is daarbij om een snelle vegetatieontwikkeling te krijgen die de wind dempt en het zand vasthoudt; de groenbemesters zorgen voor het inbrengen van organisch materiaal in het schrale zand en het graszaad moet zorgen voor een grasmat op langere termijn. Op zich een doordachte en min of meer natuurlijke methode als we accepteren dat het gebied niet bedoeld is voor spontane duinvorming en dat zand toch op zijn plek gehouden moet worden. Alleen waar het die laatste (gras-)component betreft beginnen de technische en de ecologische wensen ten aanzien van het resultaat uiteen te lopen. Waar de technicus vooral snel een stevig en diep bewortelde grasmat ziet ontstaan wil de ecooloog zo veel mogelijk ruimte voor natuurlijke ontwikkeling en vertrouwt voor het vasthouden van het zand vooral op een fraaie moslaag.

Dat het ook anders kan is te zien in de brede berm en leidingstrook die ligt tussen de Maasvlaktestrook en de Prinses Maximaweg ter hoogte van de Vogelvallei en de Slufter. Voor de inrichting van de randzone van Maasvlakte 2 had in 2012 het door landschapsarchitecten opgestelde landschapsplan voor deze strook de sfeer van een natuurlijk duinlandschap voorzien. Voor wie vertrouwd is met het echte duinlandschap vergt het best wel wat fantasie om de situatie ter plekke nu als zodanig te benoemen, maar het gegeven bood wel de gelegenheid om af te wijken van de standaard inzaai met Europoortmengsel. Spontane ontwikkeling was nog altijd geen optie in verband met verstuivingsrisico langs de aanliggende wegen en met commerciële zaadmengsels van zogenaamd wilde planten hebben we hele slechte ervaringen. Vandaar het besluit om de kale bodem te voorzien van zaden bevattend maaisel van kruidenrijke graslanden uit de nabije omgeving; een natuurlijker manier van inzaaien is er niet. Voor het bronmateriaal werd enerzijds teruggegrepen op de mooiste graslanden in het havengebied, in dit geval met name de leidingstrook aan de Beerweg, en op de burenen van het Zuid-Hollands Landschap. Zo kwam dat jaar al het maaisel van het Groene strand, Kaapduin en het Parnassia-vlak in de berm van de Prinses Maximaweg terecht. Het resultaat is vandaag de dag een gevarieerde berm met Parnassia in de zeldzame natte delen en over de hele lengte een hoog aandeel halfparasieten als rode, stijve en kleverige ogentroost en dan zijn we best wel weer een beetje in het duingebied.

Zoekbeeld glad biggenkruid in vrucht

Berm Maximaweg

Radaronderzoek: Windturbines op de Tweede Maasvlakte

Door: Peter Vermaas

Dat we als samenleving voor onze energiebehoefte moeten zoeken naar milieuvriendelijke bronnen staat voor ons wel vast. Windenergie is in de huidige tijd een aantrekkelijk idee, maar als het om de uitvoering gaat blijkt de locatie voor de windturbines toch op bezwaren te stuiten. Ons standpunt was in eerste instantie: als de turbines er toch moeten komen, kunnen ze beter in een industriegebied staan dan ergens anders. Maar ook als ze op de Maasvlakte komen te staan, is het duidelijk dat ook hier goed gekeken moet worden naar de consequenties.

Op de buitencontour van de Tweede Maasvlakte is een windpark gepland. Rijkswaterstaat heeft als opdrachtgever vanaf het begin veel waarde gehecht aan de natuurwaarden en heeft hier het onderzoek van Bureau Waardenburg, waarover dit artikel gaat, in 2019 in gang gezet. RWS is tevens tevreden met Eneco die dit windpark gaat uitvoeren en exploiteren, omdat zij bovenwettelijke maatregelen rondom het vogelonderzoek hebben aangeboden en de samenwerking met Bureau Waardenburg hebben voortgezet. Het projectteam heeft verschillende online meetings gehouden waarbij diverse belanghebbende organisaties werden uitgenodigd. Wij zijn als Natuurvereniging Hollandse Delta betrokken bij de voorlichting hierover, in het bijzonder over de aspecten die te maken hebben met de natuur.

De plek die voor dit project is uitgekozen ligt op de buitenste rand van de Tweede Maasvlakte. Vlak bij de Maasmond is een harde zeewering waar op de dijk 10 windturbines gepland staan en verder naar het zuiden ligt een zachte zeewering waar 12 turbines moeten komen. Deze laatste komen op het strand, in de branding te staan.

Al jaren wordt bij de Maasmond de vogel-trek bijgehouden. Met de aanleg van Maasvlakte 2 hebben de trektellers in overleg met het havenbedrijf een trektelpost op de verste punt ingericht. Vanaf die plek worden wekelijks tellingen gehouden van de vogels die daar passeren. Een afvaardiging van de trektellers is ook betrokken geweest bij de voorlichting rond dit Windpark. Terecht zijn er zorgen omtrent de gevolgen van dit project voor de vogels die de Maasvlakte passeren. Zeker op momenten dat er veel trekvogels langskomen is een windturbine een risicofactor. Zorgt zo'n rij turbines niet voor te veel slachtoffers? Daarnaast heb je ook nog de vogels die op de Maasvlakte zelf rusten en broeden en die om te foerageren vanuit die havens naar zee en terug vliegen. De norm die aangehouden wordt bij het bepalen of er niet te veel vogels zullen sterven, is vastgesteld op 1% boven het natuurlijke sterftegetal van de soort. Men noemt dit het mortaliteitsrisico. Nu kan je zeggen dat 1% meer sterftegevallen in ieder geval al te veel is, maar dat is nu eenmaal de wettelijke norm.

Eneco heeft zich in de tenderfase reeds gecommitteerd aan een aantal maatregelen met betrekking tot de natuur:

- milieuvriendelijke aanlegmethodes van de fundering (trillen en schroeven in plaats van 10 heiwerkzaamheden) die (onderwater)geluid in het naastgelegen Natura 2000-gebied Voordelta reduceren;
- de eventuele aanleg van alternatieve broedgelegenheden voor vogels;
- een set stilstandvoorzieningen om slachtoffers onder (trek)vogels en vleermuizen te reduceren;
- beperking van (nachtelijke) lichteinder, onder meer door het minimaliseren en afstemmen van (nachtelijke) signaalverlichting met andere nabijgelegen windparken;
- een driejarig monitoringplan, met inzet van vogelradar en slachtofferonderzoek, om kennisleemtes over vogel- en leermisslchtoffers voor dit windpark maar ook voor heel Nederland te verkleinen.

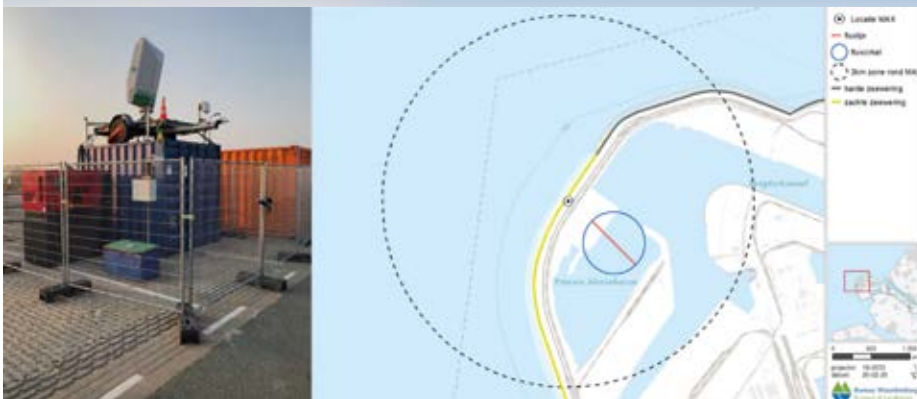
Bron: MER windpark Maasvlakte 2; Pondera consult, aug. 2020

In de aanloop naar de vergunningaanvraag heeft Eneco, die de windturbines gaat plaatsen, uitgebreid onderzoek laten doen naar de effecten op het milieu. Het gaat te ver om in te gaan op alle aspecten die in de Milieueffectrapportage worden uitgewerkt.

Ik haal er één onderdeel uit. Dit artikel gaat over het onderzoek dat Bureau Waardenburg heeft gedaan naar de vogeltrek op en langs deze locatie met behulp van een bijzonder soort radarinstallatie.

Inrichtingstekening

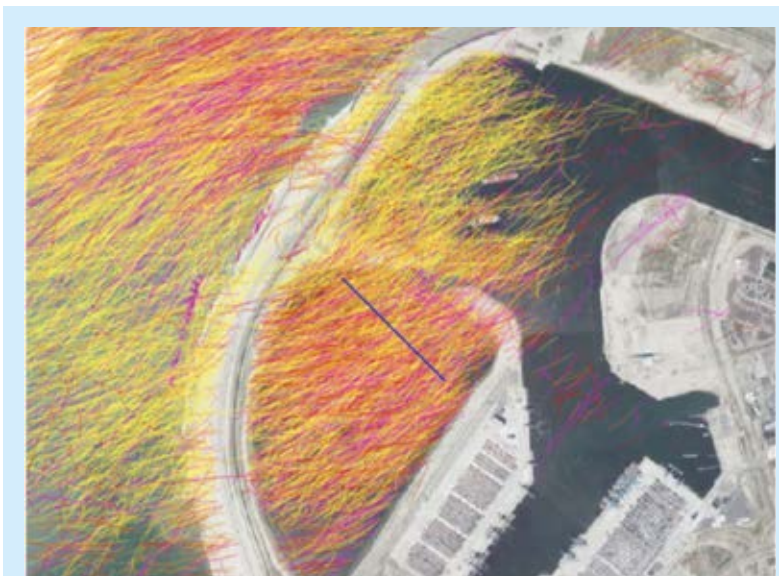

3D vogelradar MAX@ uit: presentatie Vogeltrek buitencontour...© Pondera consult

In 2019 werd er een mobiele radarpost, de 3D vogelradar MAX®, geplaatst in de buurt van de plek waar de zeetrekters hun observaties doen, op de zachte zeevering op parkeerplaats P6. Deze radar heeft in de periode van 28 augustus tot 18 november elke seconde van de dag een 3D beeld gemaakt van vliegende objecten.

De snelheid, vliegrichting en vlieghoogte van vogels werd vastgelegd. Het beeld dat werd gemaakt, kon weliswaar geen soorten herkennen, maar wel onderscheid maken tussen grote, middelgrote of kleine vogels. Ook kon softwarematig worden vastgesteld of het individuele vogels betrof of groepen vogels. Aanvullende geluidsopnames konden worden gebruikt om meer inzicht te krijgen wat er op de radar kwam. De radar stond gericht op een gebied van ca 10 m tot 220 m hoog, een ruimte die in ieder geval de geplande rotorhoogte bestreek. Rondom de radar bestreek het beeld een gebied met een straal van 3 kilometer. Vooral informatie over de nachtelijke vliegbewegingen werd onderzocht, omdat vogels de rotor dan niet zo gauw zelf kunnen waarnemen. Met een ander radarsysteem konden ook beelden gemaakt worden van vogeltrek tot 1 km hoogte.

Gedurende de najaarstrek, met pieken in oktober, bleek dat er vooral nachtelijk veel vliegactiviteit was. Enkele uren na zonsondergang passeerden voornamelijk lijsterachtigen en roodborsten (herkend aan de hand van geluidsopnames). Dit soort informatie kan veel helpen bij het voorkomen van slachtoffers. Het Windpark zal namelijk worden uitgevoerd met een gerichte stilstandvoorziening. Dit houdt in dat een deel van het jaar de windturbines stilgezet kunnen worden, waardoor de sterftaantallen van trekvogels en lokale vogels wordt beperkt.

Vliegpaden van kleine vogels (geel), middelgrote vogels (oranje), grote vogels (rood) en groepen (paars) die op 20 oktober 2019 tussen 19:00 en 19:10 (UTC) op de Tweede Maasvlakte door de vogelradar zijn geregistreerd (uit Kleyheeg- Hartman & Potiek 2020a). Met name in de oostelijke helft van dit beeld (en boven de dijk zelf) had de radar geen goed 'zicht' vanwege obstructies en reflecties door bijvoorbeeld hekwerken, schepen, containers etc). De blauwe lijn heeft een lengte van 1 km en is gebruikt om het aantal passages per uur te onderzoeken en daarmee de MTR vast te stellen. De radar stond op de zachte zeevering op parkeerplaats P6 (in het verlengde van de blauwe lijn). Afbeelding van blz 47 uit het Eindrapport Natuurtoets windpark MV2 © Pondera consult

In de exploitatie wordt rekening gehouden met 100 uur stilstand per jaar om het gehele windpark stil te zetten bij vogeltrek. Daar bovenop is voorzien in 50 uur stilstand per jaar voor het stilzetten van elke turbine afzonderlijk voor lokale vogels. Om zo efficiënt mogelijk gebruik te maken van deze uren is het dus belangrijk om te weten wanneer er zo veel mogelijk vogels mee gespaard kunnen worden.

Het radaronderzoek wees uit dat de windrichting bij intensieve trek voornamelijk NO tot ZO is. Bij windsnelheden van 3 tot 7 m/sec was er meer trek. De meeste trek vond plaats tot 8 a 9 uur na zonsopgang. Als rekening gehouden wordt met de rotorhoogte ten opzichte van de vlieghoogte van de trekvogels kan het stilzetten van de turbines op de juiste momenten zo'n 70% minder slachtoffers opleveren. Dat houdt dus ook in dat 30% nog steeds risico blijft lopen. In absolute aantallen gaat het dan om 400/500 slachtoffers van alle soorten samen. In het voorjaar is voor het onderzoek niet gemeten, omdat dan de trek minder intensief is. Er is dan minder stuwings langs de kust en er zijn dan ook minder jonge vogels die wegtrekken zoals in het najaar. Tevens gaat de trek dan met minder pieken gepaard. De stilstandregeling heeft dus in het najaar, voornamelijk 's nachts, een hoger rendement.

zodat het systeem ook op tijd de draaiing van de bladen kan afremmen. Er wordt nog gerekend aan de basisregel voor het al of niet stoppen van de windturbine zodat ook hier een zo hoog mogelijk rendement gehaald wordt uit de beschikbare 50 uur per turbine.

De vogels waaraan gedacht wordt zijn voornamelijk meeuwen en visdieven. In de periode van 20 april tot 31 augustus zag men voornamelijk overdag vliegbewegingen: van 1 uur voor 'zonop' tot 1 uur na 'zononder'. Van de visdieven en dwergsterns die binnendijks verblijven en naar zee vliegen om te foerageren bleek de meerderheid laag te passeren. Op ongeveer 10 m hoogte vliegen ze onder de rotordraaiing door.

De mobiele radarpost voor dit onderzoek zal in de toekomst worden vervangen door een permanente. Het onderzoek moet doorgaan. Voortdurend zullen data verzameld worden en die gegevens zullen worden gedeeld met Eneco, Rijkswaterstaat en de omgevingsdienst Haaglanden. Ook de ontwikkeling van een voorspellingsmodel zal de resultaten positief kunnen beïnvloeden.

De nieuwe loten aan de stam.

Door: Jaap van Elst

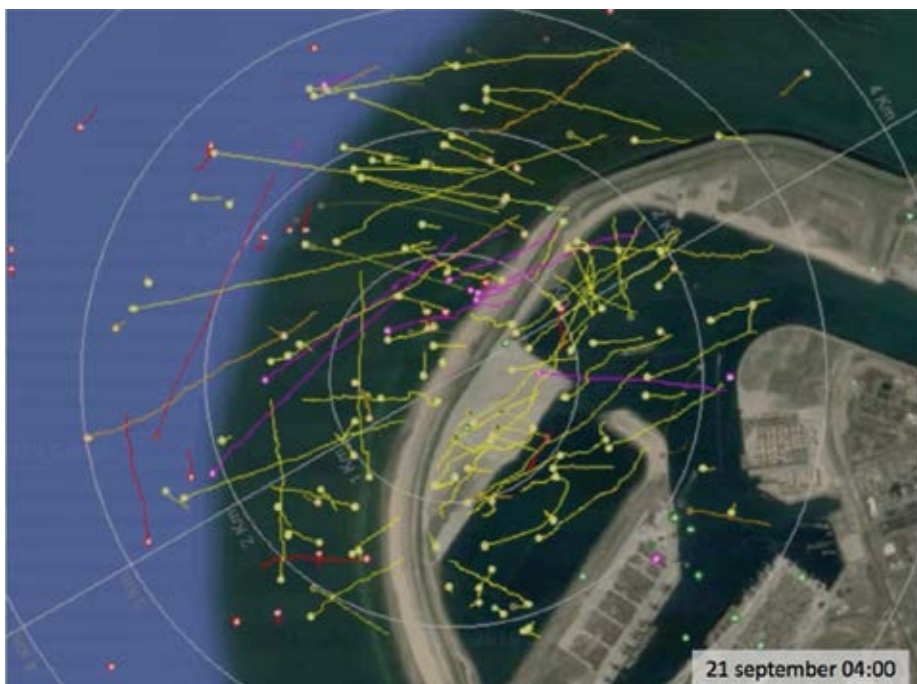
De tijd dat het in de werkgroep insecten alleen over vlinders en libellen ging is voorbij. In de verslagen wordt soms het aantal hommels genoemd, nog wel zonder determinatie. Maar er is al meer en er komt nog meer ...

Kevers

De koppeling met het (wetenschappelijk) onderzoek naar kevers in de duinen van Voorne is gelegd, we hebben een mooi begin gemaakt in de vorm van de samenwerking met Naturalis. Zodra de omstandigheden (lees: corona) het toelaten komt er een tweede weekend. Dat weekend is helaas vol, MAAR als er voldoende aanmeldingen zijn, dan zou er misschien nog te praten zijn over een derde weekend. Dus: als er belangstelling is, laat het me weten.

Hommels

En binnenkort start de hommelscursus!! Donderdagavond 25 februari is er, voor iedereen die dat wil, een online lezing door Linde Slikboer van EIS. Meld je hiervoor **wel** aan (zie de nieuwsbrief van januari). Ik denk dat we dan al voldoende weten om voor Hellevoetsluis de gevraagde inventarisatie van de zeldzame zandhommels te kunnen uitvoeren. En met een (helaas beperkte) groep gaan we daarna verder de diepte in, als voorbereiding op de uitvoering van een aantal monitoringsroutes.

Illustr. uit presentatie vogeltrek buitencontour mei2020 © Pondera consult

De stilstandvoorziening van de afzonderlijke turbines voor 50 uur per jaar/per turbine is bedoeld om lokale vogels minder risico te laten lopen. Om te bepalen wanneer een rotor stilgezet zou moeten worden, is er gekeken naar de bewegingen van de lokale vogels. De waarnemingen van de radar richtten zich op vogelgroepen van meer dan 10 vogels (formaat meeuw) op rotorhoogte in een straal van 500 meter. Voor de lokale vogels is in 2019 niet specifiek met radar gekeken, behalve vanuit validatiedoeleinden overdag, ook omdat in oktober er niet zoveel meeuwen meer zijn. Er wordt ook onderzoek gedaan naar de vliegsnelheid,

Bronnen:
Milieu-effectrapport Windpark Maasvlakte 2, Pondera consult 2020
Presentatie Vogeltrek over de Tweede Maasvlakte, Radaronderzoek najaar 2019; Bureau Waardenburg, Kleyheeg-Hartman, Prinsen, 19 mei 2020
Natuurtoets Windpark Tweede Maasvlakte, toetsing in het kader van de Wet natuurbescherming en Natuurnetwerk Nederland; bureau Waardenburg, Engels, Collier, Prinsen, aug. 2020

Aardhommel (Foto: P.Vermaas)

Soort van het van het jaar: de huiszwaluw

De Natuurvereniging Hollandse Delta heeft voor 2021 de huiszwaluw tot soort van het jaar verkozen.

De vogelwerkgroep van onze vereniging inventariseert het aantal broedende paartjes huiszwaluw elke vijf jaar.

Dat gebeurt eilanddekkend, dat wil zeggen dat heel Voorne-Putten en Rozenburg wordt geïnventariseerd. Daarbij is de hulp van het publiek van groot belang omdat de huiszwaluw bijna helemaal bij woningen en gebouwen broedt.

Op dit moment overwintert de soort nog in tropisch Afrika. Eind maart, begin april komen de eerste vogels weer in Nederland terug.

De komende maanden zullen we u verder informeren over de manier waarop leden, donateurs en andere belangstellenden aan deze vorm van 'burgerwetenschap' kunnen meedoen. Houdt u vooral onze website, Facebook-pagina, nieuwsbrief en In de Branding in de gaten.

Het project wordt gecoördineerd door Jos Schreiner. Hij is te bereiken via huiszwaluwen@ziggo.nl

Extra aandacht voor biodiversiteit op het Groene Strand

Door: Sander Elzerman (Bureau Stadsnatuur)

Inleiding

Op een steenworp afstand van de haven-industrie op de Maasvlakte ligt het Groene Strand. Voorheen sloegen de golven van de zee zich hier stuk op het strand. In de jaren zestig van de vorige eeuw werd de invloed van de zee definitief gestopt met de aanleg van de Brielse Gatdam. Het Oostvoornse Meer ontstond door de zandafgraving die gebruikt werd voor de aanleg van de Maasvlakte. Zo is de recente geschiedenis van het Groene Strand sterk verbonden met de naastgelegen industrie.

Ook nu wordt het natuurgebied nog dagelijks beïnvloed door de industrie. In negatieve zin door de stikstofdepositie vanuit het havengebied dat een groot effect heeft op de vegetatie van het Groene Strand. Maar ook op positieve wijze. De energieleverancier Greenchoice streeft een duurzame wereld na. Dit doet het bedrijf niet alleen door het leveren van groene stroom en gas, maar ook door maatschappelijk verantwoord ondernemen. In dat kader steunt het bedrijf het Zuid-Hollands Landschap om de biodiversiteit te vergroten op het Groene Strand.

De (financiële) steun is heel mooi, maar hoe verbeter je de biodiversiteit? Je kan het geld immers maar één keer uitgeven. Bovendien creëert een ingreep in het gebied niet alleen nieuwe kansen, maar het heeft ook een effect op de bestaande natuur. Hoe kom je tot goede keuzes?

Natuurbeheer in Nederland

Het Zuid-Hollands Landschap (ZHL) is de terreinbeheerder van het Groene Strand. Natuurbeheer in Nederland is vooral keuzes maken. In ons land heeft elke vierkante meter een bestemming. Elk stukje land wordt benut. Om variatie in de natuur (en daarmee biodiversiteit) te behouden wordt beheer uitgevoerd. Natuur is alleen nog toegestaan in afgeperkte gebieden en deze plekken zijn sterk gefragmenteerd. Dit maakt het ecosysteem kwetsbaar. In veel gebieden is de natuurlijke dynamiek aan banden gelegd. Ergens toestaan dat bijvoorbeeld door een herfststorm een deel van het duingebied wordt weggeslagen waardoor een pioniersfase ontstaat en het ruimte geeft aan de opbouw van jonge

duinen, is niet meer mogelijk. De natuurlijke dynamiek is verdwenen, maar de successie duurt voort. Open plekken groeien langzaam dicht. Eerst door gras, gevolgd door struiken en op termijn verandert het in bos.

bepaalde habitattypen en kenmerkende flora en fauna geformuleerd. Deze doelstellingen zijn dan ook leidend in de beheerkeuzes van het ZHL.

Op het Groene Strand is gekozen om

Overzicht van het duingrasland op de voormalige strandhaak

Hierdoor groeit alles dicht. Om de variatie in het landschap te behouden zijn veel beheermaatregelen dan ook gericht op het terugzetten van deze successie naar een pioniersfase. Op deze manier wordt 'tijd gekocht' om de afwisseling in het landschap te behouden en wordt natuurlijke dynamiek nagebootst. De pioniersfase is het meest schaars en moeilijkst te handhaven zonder dynamiek of beheer.

Keuzes op het Groene Strand

Ook het Groene Strand heeft te kampen met het dichtgroeien van het gebied. Dit wordt nog steeds versterkt door de hoge stikstofdepositie (waar vooral duindoorn en braam van profiteren) en klimaatverandering (met verdroging en verschuiving van de seizoenen tot gevolg). Het Groene Strand heeft unieke natuurwaarden die kenmerkend zijn voor open duinen en natte duinvalleien. Daarom maakt het onderdeel uit van het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden, Natura 2000. Dit netwerk moet de biodiversiteit binnen de EU op peil houden. Per gebied zijn doelstellingen voor

op bepaalde plekken het duinstruweel te verwijderen met als doel om het areaal aan open zand en duingrasland te vergroten. Het duinstruweel is rijkelijk aanwezig in het Voornes Duin en breidt zich zelfs uit.

Het verwijderen van een klein deel struweel heeft op deze plek slechts een beperkt negatief effect op de aanwezige biodiversiteit. De nieuwe open plekken worden vervolgens jaarlijks gefaseerd gemaaid, waarbij het maaisel afgevoerd wordt. Het afvoeren van het maaisel is belangrijk, want door het verteren van plantenresten wordt de bodem verrijkt. Daar profiteren snelgroeende planten, zoals grassen van. Kenmerkende duinplanten als hazenpootje, ruw vergeet-me-nietje en duinteunisbloem krijgen dan minder kans.

De financiële steun maakte het ook mogelijk om een ander probleem aan te pakken. De broedeilanden tussen het kijscherm en de vogelkijkhut raken steeds sneller in het jaar begroeid met ruigte. Deze dichte vegetatie wordt tijdens het broedseizoen al snel te hoog, waardoor kokmeeuwen, visdieven,

Het grote broedeiland is in de winter 2018-2019 ontdaan van struiken en zoveel mogelijk kaal gemaakt ten behoeve van de grondbroedende vogels.

Overzicht over de lagune met broedeilandjes van het kijkscherm. Uitbreiding van het braamstruweel (onderin beeld) is een probleem voor het open duin.

kluten en kleine plevierien zich er niet meer thuis voelen. Daarom zijn de afgelopen winters verschillende manieren geprobeerd om de plantengroei op de eilandjes af te remmen. Dankzij de inzet van vrijwilligers van de KNNV was afgelopen voorjaar een groot deel van de eilandjes kaal aan de start van het broedseizoen. Helaas mocht dit niet baten. De grote hoeveelheid voedingsstoffen in de bodem van de broedeilandjes liet de plantengroei gewoon terugkomen. Waarschijnlijk is het noodzakelijk om de eilandjes af te graven en opnieuw aan te leggen om dit probleem structureel op te lossen. Dat kost echter een grote investering. In een tijd waarin de inkomsten sterk zijn teruggelopen, is het de vraag of het ZHL een dergelijke investering kan doen.

Als test om de plantengroei tegen te gaan was ook een eilandje besproeid met het brakke water uit het Oostvoornse Meer. De meeste planten kunnen niet goed tegen zout, dus de gedachte was dat hiermee de plantengroei afgeremd kon worden. Dit bleek echter niet het geval, omdat het water waarschijnlijk een te laag zoutgehalte heeft en/of de 'zoutlaag' zich vooral op grotere diepte in het meer bevindt (zout water is zwaarder dan zoet water) waardoor vooral

zoet water gespreid is. Wat de reden ook was, het leverde wel inzicht om een andere beoogde beheeringreep juist te schrappen. Een idee was om het Plevierenvlak aan de noordkant van het Groene Strand te vernatten. Middels een waterinlaat vanaf het Oostvoornse Meer zou meer water op het veld kunnen komen. Dit is ten gunste van zeldzame kwelderplanten en paddenstoelen. Door de proef op de broedeilandjes wordt daar nu van afgezien, omdat gevreesd wordt dat met de aanvoer van water met een te laag zoutgehalte dit vooral de algemene, snelgroeiende plantensoorten in de kaart speelt. Dankzij monitoring van de ontwikkeling in het gebied kwam deze kennis naar voren en kan het direct toegepast worden om bij te sturen waar dat nodig is.

Werken de maatregelen al?

Om de effecten van de maatregelen in kaart te brengen worden de ontwikkelingen in de biodiversiteit gedurende de looptijd van het project gevolgd. Verschillende werkgroepen inventariseren in het gebied. Aangezien de effecten van een beheermaatregel op de ene soort(groep) een ander effect kunnen hebben dan op de andere soort(groep) is gekozen om verschillende soortgroepen te volgen.

De inventarisaties worden uitgevoerd door vrijwilligers van de KNNV. In dit project wordt gekeken naar planten, vogels, muizen, amfibieën, reptielen (zandhagedis), dagvlinders, nachtvlinders, libellen en paddenstoelen. Elke soortgroep kent zijn eigen manier van inventariseren. Aan het einde van het jaar worden de gegevens naast elkaar gelegd en door mij, namens Bureau Stadsnatuur uit Rotterdam, geana-

lyseerd. Hierbij kijk ik vooral of verbanden te ontdekken zijn tussen de genomen maatregelen en het voorkomen van kenmerkende soorten.

Sommige soorten reageren heel snel op veranderingen in het landschap. De verandering in het maaibeheer leidde in dezelfde zomer al tot een grotere variatie aan bloemaanbod wat resulteerde in een grotere diversiteit aan dagvlinders. Dit jaar was dit positieve effect echter niet te zien. Door de langdurige droogte kwamen in de zomer minder planten tot bloei, waardoor ook het aantal dagvlinders tegenviel. Het illustreert ook goed de noodzaak om deze monitoring nog een aantal jaren vol te houden. Om de jaarlijkse fluctuaties als gevolg van het weer of andere externe factoren zoveel mogelijk uit te kunnen filteren is een lange meetreeks noodzakelijk.

Het gebied wordt nu nauwkeurig gevolgd. Dat levert niet alleen een mooie meetreeks op om trends te bepalen, maar er worden ook allerlei leuke ontdekkingen gedaan. Zo blijkt het Groene Strand rijk aan bijzondere paddenstoelen te zijn. Sommige soorten zijn zelfs bijna nergens anders in Nederland te vinden. De zandhagedis bleek bij aanvang van het project toch al aanwezig te zijn. Ondanks dat verwacht werd dat deze kenmerkende soort van het open duin hier naartoe gelokt moest worden. Een deel van de maatregelen was al gericht op het vergroten van het areaal aan duingrasland, dus hopelijk profiteert de soort hier van.

Een ander positief effect is een vergroting van de betrokkenheid van vrijwilligers bij het gebied. Ze komen nu op plekken, die afgesloten zijn voor het publiek, maar leveren in ruil daarvoor waardevolle informatie voor het beheer en behoud van het gebied. Bovendien vergroot het de soortenkennis van de vrijwilligers, kunnen ze meedenken met het beheer en levert het meer inzicht in het gebied voor de beheerder.

We gaan volgen hoe het gebied zich de komende jaren gaat ontwikkelen.

In de natte duinvallei aan de noordrand van het Groene Strand rukt de hogere begroeiing op ten koste van karakteristieke planten

De waterschorpioen (*Nepa cinera*, 2 cm) en de staafwants (*Ranatra linearis*, 3-4 cm)

Door: Gerda Hos

illustratie: Eveline van der Jagt

Met de amfibieënwerkgroep van het IVN doen we onderzoek naar het leven in een poeltje in de duinen. Eind september vorig jaar was voor dat jaar de laatste keer. De poel had in de zomer door de aanhoudende droogte bijna zonder water gestaan, maar nu zat er toch weer behoorlijk wat water in en werden er aardig wat beestjes gevangen. Heel veel verschillende watertorren, diverse stekelbaarsjes, libellenlarven, larven van waterjuffers en op het eind ook nog een paar waterschorpioenen. Met de staafwants hoort hij tot de familie Nepidae en is dus ook een wants. Ze komen voor in stilstaand, niet vervuild water. Het opvallendst aan de waterschorpioen zijn z'n vangpotten aan de voorkant (lijkt hierdoor op de schorpioen!) en de lange adembuis aan de achterkant. Deze adembuis lijkt op onze snorkel en wordt gebruikt om adem te halen. Daarom leeft dit beestje direct langs de oever en half verscholen in het slib met de adembuis vrijwel constant boven water. Het zijn onhandige zwimmers en om aan eten te komen hangt hij tussen de waterplanten in afwachting van een geschikte kandidaat om op te

eten. Die wordt gegrepen met de vangpotten en met z'n steeksnuif wordt er een vertingssap in de prooi gespoten. Daarna kan het echte smullen gaan beginnen en wordt het slachtoffer leeggezogen. Ja, waterschorpioenen zijn echte rovers. Met de steeksnuif kan hij ons ook gemeen steken en ik ben dan ook extra voorzichtig als ik dit bruine, brede en platte diertje uit m'n netje moet halen. Hun voedsel bestaat uit insecten en hun larven, kikkervisjes, muggenlarven van met name de steekmug (dus zijn het toch wel mijn vriendjes!) en salamanderlarven. Zijn familielid de staafwants eet precies hetzelfde, maar qua uiterlijk lijken ze niet zoveel op elkaar. Wel hebben ze allebei vangarmen aan de voorkant en een adembuis aan de achterkant, maar de staafwants lijkt nog het meest op een wandelende tak, die onder water leeft. Verder hebben beide dieren vleugels, maar die gebruiken ze bijna niet. Alleen als een poel droog valt zoeken ze vliegend een andere waterrijke plek op. Ook de staafwants heeft een steeksnuif en vangt en eet z'n prooi op dezelfde manier als de waterschorpioen. En ook hij kan

gemeen steken, dus wees gewaarschuwd. Giftig zijn ze echter niet!

In het voorjaar (mei) zoeken ze een partner en na de paring worden door beide soorten eieren gelegd. De waterschorpioen zet ze af tegen halfvergane stengels en bladeren van waterplanten. Elk ei heeft aan één kant een bosje (meestal 7) lange draden, die boven het wateroppervlakte uitsteken en zo het ei van zuurstof voorziet. De eieren van de staafwants worden afgezet in een door het vrouwtje gemaakt gleufje in een blad van een waterplant. Hierin legt ze een snoer eieren (± 23). Deze eieren hebben aan één kant slechts 2 lange draden om voor zuurstof te zorgen. Na ± 14 dagen komen de jonge waterschorpioenen en staafwantsen uit het ei gekropen (onvolledige gedaanteverwisseling; dat wil zeggen de jongen lijken al op de ouders) en na 5 keer vervellen (september) zijn ze volwassen en verschijnen de vleugeltjes. Ze leven solitair en zijn het hele jaar onder water actief. Als het water bevroren is halen ze met de adembuis zuurstof uit de luchtballen in het ijs. Ondanks hun goede camouflage,

ze lijken in stilstand op een blad of takje, worden ze gegeten door grote roofvissen en waterroofdieren. En er komt slechts één generatie per jaar voor. Al met al best leuke dieren om te vangen en na de vangst van de waterschorpioen zijn we net zo lang doorgedaan met vissen tot we ook een staafwants hadden. We wisten van vorige keren dat die ook in het poeltje leeft en na de vangst was onze dag pas echt weer goed. In die tijd waren mijn dagen toch al top, want we hadden thuis regelmatig een ijsvogeltje bij onze vijver (minder leuk voor de stekelbaarsjes!), een moederegels met kleintjes, een zwaan die op ons serredak landde en dit gelukkig overleefde en 12 oktober hoorde ik voor het eerst halsbandparkieten roepen in Tinte. Buren vertelden mij dat ze een vos in de tuin hadden en ook een eekhoorn. Ja, het wordt steeds leuker en natuurlijker in Tinte. En ik hoop dat dit natuurherstel overal doorzet. Daar vaart alles en iedereen wel bij! En ik word er alleen maar gelukkiger van!

Activiteiten

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag om 08:30 uur met de auto op pad om vogels te kijken. Voorheen konden belangstellenden kunnen gewoon naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Zolang de coronamaatregelen van kracht zijn rijdt ieder met zijn of haar eigen auto. Meestal start men bij de Strypse Wetering.

Zeetrekten

Er wordt altijd gestart vanaf zonsopkomst, daarna duurt het zeetrekten meestal 3 tot 4 uren (afhankelijk van actuele trek en het weer). Belangstellenden kunnen gewoon naar de trekpost komen. Een verrekijker en/of telescoop zijn onmisbaar. Stel je kleding goed af op het weer en houdt er rekening mee dat je lang stil zit. Bij grote drukte is een klapstoeltje handig. Koffie of thee zijn ook niet onverstandig om mee te nemen.

Ook op de telpost moeten we de coronaregels respecteren. Hou daar dan rekening mee alsjeblieft.

Van en over de werkgroepen

• Vogels

Nieuws van de Vogelwerkgroep

Door: Peter Vermaas

Graag zou ik hier met wat meer zekerheid een verhaal schrijven over de plannen die we als vogelwerkgroep hebben gemaakt voor het jaar 2021. Helaas is dat niet mogelijk. Het bezoekerscentrum waar we maandelijks bijeen kunnen komen, is nog steeds gesloten. Uiteraard vanwege de coronabeperkingen, maar ook door de verbouwing van de tentoonstellingsruimte die in het begin van het jaar staat gepland. Gelukkig zijn er voor de actieve vogelaars nog genoeg lichtpuntjes. We kunnen nog naar buiten! Er wordt nog heel wat gespot en geteld. Leuke losse waarnemingen en enthousiaste ervaringen worden gedeeld op Facebook (KNNV afd. Hollandse Delta). Dit zijn zulke leuke berichten dat ik iedereen zou willen oproepen om hier ook een bijdrage aan te leveren. Samen delen, samen beleven!

Er zijn maandelijks tellers actief om in de winter de watervogels te tellen. In de stedelijke gebieden kan je meedoen aan de Sovontellingen van MUS. De woensdagtellers zijn ook niet te stoppen. En ook al is het nu nog winter, sommigen denken alweer aan de lente. Binnenkort gaan de broedvogelinventarisaties weer beginnen. Op het moment van schrijven zoek ik nog mensen voor de broedvogeltelling van park Vogelenzang in Spijkenisse. Ik verwacht uiteraard niet dat dit een taak is die elke beginnende vogelaar zou kunnen uitvoeren. Om zo'n inventarisatie volgens de Sovon regels te doen, is wel wat ervaring nodig. Maar ik kan wel zeggen dat dit soort inventarisaties niet alleen belangrijk zijn voor de wetenschap. Een broedvogel monitoring project (BMP) vindt vaak plaats in delen van natuurgebieden die voor bezoekers niet toegankelijk zijn. Met een vergunning van ZHL of NM lopen we, van eind maart tot in juni, 's morgens vroeg door het veld om elke mogelijke broedvogel te noteren. Je ziet de zon opkomen en hoort de vogels zingen.

Wil je dit ook meemaken? Geef dit dan aan mij door, dan breng ik je in contact met een van de ervaren tellers die binnenkort op pad gaan. Vermeld je naam, adres en telefoonnummer zodat ik een telproject in de buurt voor je kan zoeken.

Mail naar: vogelwerkgroepd@gmail.com

Jan van Gent (Foto: P. Vermaas)

• **Werkgroep Natuur & Beleid**

Door: Piet Mout

De werkgroep Natuur & Beleid bestaat nog maar een jaar, maar is in die korte periode al buitengewoon actief geworden met allerlei zaken waarbij natuurbelangen een rol spelen. Onze vereniging houdt zich, naast allerlei andere activiteiten (excursies, cursussen, lezingen), vooral bezig met natuurstudie, waarbij onderzoek en inventarisaties van terreinen en soortgroepen (planten, vogels, insecten, paddenstoelen enz.) een grote rol spelen. De laatste jaren heeft onze vereniging op dat gebied een enorme kwaliteitssprong doorgemaakt en zijn o.a. de verslagen van al onze activiteiten steeds professioneler geworden. Daar zijn we trots op.

Uit al die verslagen blijkt dat er op Voorne-Putten en omgeving nog erg veel te genieten valt. Wij prijzen ons gelukkig met vier Natura 2000-gebieden in onze directe omgeving. Dat maakt onze hobby extra interessant. Helaas blijkt uit al ons onderzoek ook dat het buiten die redelijk goed beschermde natuurgebieden heel wat minder goed gaat met natuur. Binnen onze vereniging ontstond daardoor steeds meer het gevoel dat we meer moeten doen

met al onze kennis dan vaststellen wat er wel en niet goed gaat en juist daarom is de werkgroep Natuur & Beleid opgericht. Wij willen met al onze kennis op een positieve wijze bijdragen aan het beschermen van natuur, zowel binnen de ons omringende natuurgebieden, als juist ook daarbuiten en dat blijkt hard nodig. De werkgroep bestaat op dit moment uit acht actieve leden, maar er is behoefte aan uitbreiding. Daarom doen wij een oproep aan eenieder die actief wil worden om onze natuur (nog) beter te beschermen of mee te werken aan het verbeteren van natuur in het agrarisch gebied, in het openbaar groen, in privé-tuinen enz. zich aan te melden. Het is leuk en dankbaar werk.

- We hebben de verschillende gemeentes onderling verdeeld en daarbij streven wij naar twee of drie personen die alles voor hun gemeente proberen in de gaten te houden en af te handelen. Dat betekent dat je dan de gemeentepagina in de krant en de andere media bijhoudt. Daar worden plannen en procedures aangekondigd waarop wij inspreken. Inmiddels hebben we met alle wethouders structureel overleg (2x per jaar). Wij zoeken nog mensen ter aanvulling voor Westvoorne, Brielle, Nissewaard, Rozenburg (Rotterdam) en Goeree-Overflakkee.
- We hebben specialisten op bepaalde onderwerpen. Daarbij moet je denken

aan: inrichting en beheer van openbaar groen, ecologisch bermbeheer, klimaat en daarmee samenhangend de energietransitie (windmolens, zonneweides, Delta 21 enz.), landbouwtransitie, planologie en ruimtelijke ordening, beheerplannen van natuurgebieden, bomenkap, ontwikkeling natuurnetwerk Voorne-Putten, aanleg nieuwe natuur, juridische procedures en allerlei losse actuele zaken. Specialisten kunnen we nooit genoeg hebben. Daarom roepen wij iedereen met specialistische kennis op om zich aan te melden voor onze werkgroep. Ook als je nog geen echte specialist bent, maar het wel wil proberen te worden, ben je welkom.

Tot slot zijn wij op zoek naar mensen die redelijk goed kunnen schrijven. Vooral persberichten, stukjes voor de nieuwsbrief, de website en voor *In de Branding* over het werk van onze werkgroep of over ontwikkelingen in ons werkgebied in relatie tot natuur.

Aanmelden of informatie opvragen kan door een e-mail te sturen aan de coördinator van de werkgroep Piet Mout: pietermout1950@gmail.com
Bellen mag ook: 06-51607503.

• **Paddenstoelenwerkgroep**

Een paar foto's van zwammen die we gezien hebben tijdens onze zoektochten. Wil je ook meedoen met de werkgroep? Stuur een mail naar Els Jonkers: paddenstoelenwerkgroepHD@gmail.com

Roodporiehoutzwam

Gele trilzwam

Winterdonsvoetje

Peperbus

Activiteitenkalender

datum	wie	wat	tijd	verzamenen
25-02-21	IWG	digitale bijen- en hommelscursus	19:30	online

Door de aangescherpte maatregelen rond corona kunnen we op dit moment geen activiteiten vooraf melden. Via onze nieuwsbrief en de website houden we u op de hoogte. Alle activiteiten georganiseerd door het IVN Voorne-Putten-Rozenburg vindt u op hun website <https://www.ivn.nl/afdeling/voorne-putten-rozenburg>

Een cursus die wel doorgaat is de digitale hommels- en bijencursus van 25 februari. Linde Slikboer van EIS Kenniscentrum Insecten geeft deze avond een inleidende lezing over het leven en herkennen van bijen en hommels. De lezing is voor iedereen kosteloos te volgen. Nodig zijn een Zoomverbinding (korte instructie komt beschikbaar) en een PC/tablet/smartphone (met camera kan handig zijn, maar niet noodzakelijk). Graag opgeven bij Jaap van Elst: insectenwerkgroepHD@gmail.com

Natuurboeken voor elk seizoen bij Uitgeverij Natuurmedia, Goedereede

Winterflora
De veldgids voor als
het koud is, 3e druk

€ 19,50/ € 14,50*

**Christian Sprengel -
Het geheim van bloemen**
Over de ontdekker
van de bloembioologie

€ 19,50/ € 14,50*

Niet zonder elkaar
Bloemen en insecten,
4e druk

**Jan
Wolkersprijs
2015**

€ 24,50/ € 19,50*

*Korting voor KNNV-leden via www.natuurmedia/winkel: gebruik code EURO5 en ontvang per titel 5 euro.

Ontdek de duinen ook via www.duinenenmensen.nl met artikelen, wandelingen en films

applicom[®]
BRANDPREVENTIE

Applicom Nederland B.V.

Rondweg 13 • 6515 AS Nijmegen

Postbus 6881 • 6503 GJ Nijmegen

T +31 (0)24 35 22 571

F +31 (0)24 35 22 579

E welkom@applicom.nl

I www.applicom.nl

- Advisering
- Producten
- Montage
- Onderhoud

Applicom is actief in alle disciplines van bouwkundige brandpreventie: advisering, inspectie, ontwikkeling, levering, montage, service en onderhoud. Applicom is VCA** - en al meer dan tien jaar ISO 9001-gecertificeerd.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

www.editoo.nl

Natuurvereniging Hollandse Delta

Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis
☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@hollandседelta.knnv.nl

In de **BRANDING**

tijdschrift van de
Natuurvereniging Hollandse Delta
(een afdeling van de KNNV)

In de **BRANDING** bevat mededelingen van de
Natuurvereniging Hollandse Delta en verschijnt
viermaal per jaar:

1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat
en foto's separaat naar e-mail: tomvanwanum@xs4all.nl

Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15
oktober

Redactie:

Theo Briggeman, Marianne op den Dries, John van der
Knaap, Peter Vermaas, Tom van Wanum, Katie van der
Wende

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2021

met automatische incasso: € 34,50

huisgenootleden: € 10,00

jeugdleden (tot 26 jaar): € 16,25

donateurs: € 20,00

Bank: Triodos rekening nummer:

NL18 TRIO 0254 6500 31

t.n.v. KNNV afd. Hollandse Delta te Hellevoetsluis.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor
het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1
november.

Werkgroepen:

Insecten: Jaap van Elst

insectenwerkgroepHD@gmail.com 06-25066984

Natuur & Beleid: Piet Mout

knnvnatuurbeleid@gmail.com 06-51607503

Paddenstoelen: Els Jonkers

paddenstoelenwerkgroepHD@gmail.com

Planten: Theo Hagendoorn

plantenwerkgroepHD@gmail.com 0181-404 362

Vogels: Peter Vermaas

vogelwerkgroepHD@gmail.com 0181-324 058

Zoogdieren: Jan Alewijn Dijkhuizen

janalewijn@dijkhuizen.nl 0181-484 098

Dagelijks Bestuur:

Voorzitter: Theo Briggeman

tbriggeman@upcmail.nl 06-21283666

Secretaris: Peter Vermaas

secretaris@hollandседelta.knnv.nl 0181-324 058

Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc.
naar het adres:

Schudegge 17, 3224 BP Hellevoetsluis

Penningmeester: Marianne op den Dries

penningmeester@hollandседelta.knnv.nl

0181-318 329

Bestuursleden

Ledenadministratie: Marianne op den Dries

ledenadministratie@hollandседelta.knnv.nl

0181-318 329

Nieuwe leden, adreswijzigingen en alle andere leden-
mutaties naar het adres:

Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

PR aanspreekpunt:

Hans op den Dries

lunde06540@upcmail.nl 0181-318 329

Erik Ketting

e.ketting6@upcmail.nl 06-53366611

Jos Schreiner

j.schreiner@upcmail.nl 06-37310760

Tom van Wanum

tomvanwanum@xs4all.nl 06-44694497

Internetsite KNNV afd. Hollandse Delta (Voorme)

<http://www.knnv.nl/hollandседelta>

Webmaster: John van der Knaap

webmaster@hollandседelta.knnv.nl 0187-470 047

© Natuurvereniging Hollandse Delta

Voorpagina: (foto: Tom van Wanum)

Het thema voor IdB nr. 2 in 2021 is

Goeree-Overflakkee

